

კონსტიტუციის შემუშავება და ძალადობა²

აბსტრაქტი

ტრადიციული შეხედულების საპირისპიროდ, კონსტიტუციები იშვიათად იქმნება მშვიდ, განსჯისათვის ხელსაყრელ მომენტებში. სწორედ იმიტომ, რომ ისინი, ძირითადად, საზოგადოებრივი მღელვარების პერიოდში იწერება, დამფუძნებელი მომენტები ძლიერი ემოციების, და, ხშირად, - ძალადობის პროვოცირებას იწვევს. წინამდებარე ნაშრომში განხილულია ორი ასეთი შემთხვევა, - 1787 წლის ფედერალური კონვენტი და საფრანგეთის 1789-1791 წლების დამფუძნებელი კრება. ეს უკანასკნელნი მოიცავდნენ როგორც სახელმწიფოს, ისე სახალხო ძალადობას. აშშ-ში, უთანასწორო პოლიტიკური წარმომადგენლობის გამოცდილება ხსნის კონვენტის შეკრებამდე არსებულ ძალადობრივ მოვლენებსაც, და მის შედეგებსაც. ხოლო საფრანგეთში მეფის მინისტრ ნეკერის დათხოვნით აიხსნება ამ მოვლენის თანმდევი ძალადობა ქალაქებსა და სოფლებში, ისევე, როგორც ფეოდალიზმის საბოლოო გაუქმება და მონარქიის დამხობა.

L'anarchie est un passage effrayant, mais nécessaire, et c'est le seul moment où l'on peut arriver à un nouvel ordre des choses. Ce n'est pas dans des temps de calme qu'on prendrait des mesures uniformes. ("ანარქია შიშის მომგვრელი, მაგრამ საჭირო გზაა, - ეს ერთადერთი მომენტია, როდესაც საგანთა ახალი წესრიგი შეიძლება დამყარდეს. ერთგვაროვანი ზომები სიმშვიდის დროს არ მიიღება.")³

¹ რობერტ კ. მერტონის კოლუმბიის უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა და პოლიტიკურ მეცნიერებათა დეპარტამენტის პროფესორი, ნიუ იორკი, ნიუ იორკის შტატი, აშშ. ელექტრონული ფოსტის მისამართი: je70@columbia.edu. მაღლიერებას გამოვთქვამ ვეკ რაკოვისა და ქვით დაუერთის მიმართ სტატიის ორ წინა მონახაზზე გაკეთებული კომენტარებისთვის და, ასევე, - ენრიკ ელსტერის მიმართ ტექნიკური დახმარებისთვის.

² ხელახლა გამოქვეყნებულია: Jon Elster, Constitution-Making and Violence, *Journal of Legal Analysis* 2012; 4(1); 7-29, doi:10.1093/jla/las009, ოქსფორდის უნივერსიტეტის გამომცემლობის ნებართვით, ჰარვარდის სამართლის სკოლის ჯონ მ. ოლინის სამართლის, ეკონომიკისა და ბიზნესის ცენტრის სახელით. (C) ავტორი 2012. გამოქვეყნებულია ოქსფორდის უნივერსიტეტის გამომცემლობის მიერ, ჰარვარდის სამართლის სკოლის ჯონ მ. ოლინის სამართლის, ეკონომიკისა და ბიზნესის ცენტრის სახელით. ამ სტატიამ არ ვრცელდება ამ ჟურნალის Creative Commons Attribution (CC BY) 2.0 ლიცენზია. ეს სტატია გამოქვეყნებულია Creative Commons Attribution Non-Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0>), ლიცენზიის პირობებით, რომელიც იძლევა შეუზღუდავი არაკომერციული გამოყენების, დისტრიბუციის და რეპროდუქციის უფლებას ნებისმიერი გზით, იმ დათქმით, რომ ნაშრომის ორიგინალი შესაბამისად არის ციტირებული. კომერციული გამოყენების ნებართვისთვის, გთხოვთ, დაუკავშირდეთ: journals.permissions@oup.com. ენვიეთ ბმულს: <https://academic.oup.com/jla/article/4/1/7/839393>. თარგმანი: ოქსფორდის უნივერსიტეტის გამომცემლობა და ჰარვარდის სამართლის სკოლის ჯონ მ. ოლინის სამართლის, ეკონომიკისა და ბიზნესის ცენტრი არ არიან პასუხისმგებელი ან რაიმე სახით ანგარიშვალდებული თარგმანის სიზუსტეზე, ამ ხელახალი გამოცემის თარგმანში ნებისმიერ უზუსტობაზე, გამოტოვებაზე ან შეცდომაზე, ან აქედან წარმოშობილ შედეგებზე შესაბამისად, პასუხისმგებელია მხოლოდ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს საკონსტიტუციო სამართლის ჟურნალი.

³ ვიკონტ კლერმონტ-ტონერის მიმართვა საკუთარ ამომრჩეველებს, 1789 წლის ოქტომბერი. AR 9, 461.

1. შესავალი

წინამდებარე ესე მაკრო-ისტორიული სოციოლოგიის დარგს განეკუთვნება. მე ისტორიკოსი არ ვარ, თუმცა გაცნობილვარ ისტორიკოსების ნაშრომებსა და მათ ზოგიერთ პირველწყაროს. იმაზე დაყრდნობით, რაც წამიკითხავს მეთვრამეტე საუკუნის მიწურულს ამერიკასა და საფრანგეთში კონსტიტუციის შექმნის პროცესზე, შევეცდები, გამოვყო რამდენიმე იდეა, რომლებიც შესაძლოა განზოგადდეს. კერძოდ, განვიხილავ ძალადობის როლს ორი კონსტიტუციის შექმნის პროცესში: რეალურ ძალადობას, ძალადობის მუქარას, ძალადობის შესახებ გაფრთხილებას, ძალადობის შიშს და ძალადობის იმედსაც კი. უფრო ფართო გაგებით, საჭიროა, ასევე, მოვიაზროთ ხელისუფლებისადმი წინააღმდეგობის განხრის ანდა მისთვის დაუმორჩილებლობის შემთხვევებიც.

ამასთან, ერთმანეთისგან გამიჯნული იქნება ინტუციური, ანუ ემოციური შიში, და, მეორე მხრივ, - გონივრული, ანუ რაციონალური შიში. მაშინ, როდესაც ამათაგან პირველი წარმოადგენს აგენტისთვის შექმნილ მყისიერ საფრთხეში რწმენით გამოწვეულ წრფელ ემოციას, რაციონალური შიში მარტივი რწმენა-სურვილის კომპლექსის ფარგლებს არ სცილდება.⁴ მაგალითად, „ვშიშობ, იწვიმებს“ ნიშნავს, რომ „მწამს, რომ იწვიმებს, და არ მინდა, რომ იწვიმოს“. როდესაც დე მონტენმა⁵ დაწერა სიტყვები „ყველაზე მეტად შიშის მეშინია“, და ფ. დ. რუზველტმა თქვა, რომ „შიში არის ერთადერთი, რისიც უნდა გვეშინოდეს“, ისინი გულისხმობდნენ ემოციური შიშის რაციონალურ შიშს (მადლობა კენ შეფსლს ამ შენიშვნისთვის).

არ უნდა გვიკვირდეს, რომ კონსტიტუციის შექმნის პროცესი და ძალადობა ერთმანეთთან მჭიდროდაა დაკავშირებული. იმ კლიშეს თანახმად, რომლის გავრცელებაშიც, სამწუხაროდ, წვლილი მეც შევიტანე,⁶ კონსტიტუციები, ჩვეულებისამებრ, მშვიდ და დამაფიქრებელ მომენტებში იქმნება, რაც ფხიზლად მოაზროვნე და საზოგადოებაზე ორიენტირებულ დამფუძნებლებს აძლევს ისეთი ინსტიტუტების შექმნის შესაძლებლობას, რომლებიც მომავალ აქტორთა ინტერესებსა და ვნებებს საზოგადო ინტერესის საწინააღმდეგოდ მოქმედების შესაძლებლობას არ მისცემს. თუმცა, რეალობა სხვაგვარია. „არც ერთ ლიბერალურ დემოკრატიულ სახელმწიფოს არ მიუღწევია ყოვლისმომცველი კონსტიტუციური ცვლილებისთვის რაიმე ისეთი კატაკლიზმური კონტექსტის გარეშე, როგორცაა რევოლუცია, მსოფლიო ომი, იმპერიის მიერ ტერიტორიის დატოვება, სამოქალაქო ომი, ანდა გარდაუვალი დაშლის საშიშროება“.⁷ ამ პირობებში, ძლიერი ვნებები გარდაუვალია, ხოლო ძალადობა, - მოსალოდნელი.

ამერიკისა და საფრანგეთის გამოცდილება ნამდვილად ადასტურებს ამ მოლოდინის სისწორეს. სანამ უშუალოდ მათ განხილვაზე გადავიდოდე, საჭიროა რამდენიმე სხვა შემთხვევაც ვახსენო. 1848 წლის ფრანკფურტის დამფუძნებელი კრების მუშაობას

⁴ რ. გორდონი. „ემოციების სტრუქტურა“. კემბრიჯის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 1987. გვ. 77 და *passim*.

⁵ მ. დე მონტანი, „ესეები“, პინგვინის გამომცემლობა, ლონდონი, 1991. გვ. 83.

⁶ ი. ელსტერი, „ულისეი და სირენები“, რედაქტირებული გამოცემა, კემბრიჯის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, კემბრიჯი, 1984, თავი. II.7.

⁷ პ. რასელი, „კონსტიტუციური ოდისეა“, ტორონტოს უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ტორონტო, 1993. გვ. 106.

„საფრთხე შეუქმნა ბრბოს ნადირობამ კრების არაპოპულარულ წევრებზე“.⁸ მემარჯვენე ცენტრის ერთი წევრი სცემეს, ორი კი მოკლეს. თუკი ერთმანეთს შევადარებთ საფრანგეთის 1848 წლის დამფუძნებელი კრების კონსტიტუციის კომიტეტის მიერ შემუშავებულ ორ მონახაზს - პარიზელ მუშათა იენისის აჯანყებამდე და მას შემდგომ, ნათელია, რომ მეორე მონახაზი ნაკლებად რადიკალურია, ვიდრე პირველი; კერძოდ, - მასში გაუქმდა შრომის უფლება და პროპორციული გადასახადები შეიცვალა პროგრესულით. საფრანგეთის მეხუთე რესპუბლიკის კონსტიტუცია მას შემდეგ მიიღეს, რაც მეოთხე რესპუბლიკის პარლამენტის წევრებმა დე გოლს სრული ძალაუფლება მიანიჭეს ალჟირში განვითარებული მოვლენების შედეგად მომდინარე ზენოლის გამო. მოვლენათა განუმეორებელი შეჯამებაა, - „1958 წელს, შინაგანი წინააღმდეგობის პრობლემა მქონდა. შემეძლო ყველაფერი თავის ნებაზე მიმეშვა: სამხედროები პარიზში, პარლამენტარები სენაზე, საყოველთაო გაფიცვა, ამერიკელების მთავრობა: ეს ბედისწერა იყო. საბოლოოდ, დადგებოდა დრო, როდესაც ყველა დე გოლის ძებნას დაიწყებდა, მაგრამ რის ფასად? შესაბამისად, მე გადავწყვიტე დროულად ჩავრეულიყავი, რომ დრამა შემეჩერებინა“.⁹ ლოგიკურია იმის თქმა, რომ ზოგიერთ პარლამენტარს იმ საფრთხის ეშინოდა, რომელიც მათ სიცოცხლეს ემუქრებოდა და ამ უკანასკნელთა ემოციურმა შიშმა გავლენა იქონია მათ გადაწყვეტილებაზე, უარი ეთქვათ ძალაუფლებაზე.

მე-18 საუკუნის ორ პროცესს შორის არსებულ მრავალ განსხვავებათაგან ზოგიერთი შესაძლოა მივაკუთვნოთ იმას, რომ ისინი წარმოადგენენ გავრცელებული რევოლუციური მოდელის ორ სხვადასხვა ეტაპს - „ორი ნაბიჯით წინ, ერთი ნაბიჯით უკან“, რომელიც პირველად გამოვლინდა მე-17 საუკუნის ინგლისში. ამ ქვეყანაში, 1649 წელს მონარქიის გაუქმება იყო ორი ნაბიჯი წინ, ხოლო 1660 წელს და, საბოლოოდ, - 1688 წელს, კონსტიტუციური მონარქიის აღდგენა წარმოადგენდა უკან გადადგმულ ერთ ნაბიჯს. 1787 წელს, ამერიკამ ერთი ნაბიჯი უკან გადადგა. ეს პროცესი შეგვიძლია დავინახოთ, - რამდენიმე თანამედროვე ავტორის მსგავსად, - როგორც „კონტრრევოლუცია სახალხო დემოკრატიული იდეალების წინააღმდეგ“.¹⁰ 1789 წელს, საფრანგეთმა ორი ნაბიჯით წინ წაიწია, ხოლო ერთი ნაბიჯის უკან გადადგმა ნაპოლეონს და, კიდევ უფრო განმსაზღვრელად, - ლუი XVIII-ს მიანდო. ეს კონტრასტი ამერიკაში კონტრრევოლუციურ ბიძგსა და საფრანგეთში რევოლუციურ იმპულსს შორის წარმოადგენს მთავარ განსხვავებას ამ ორ მოვლენას შორის. ამასთან, თავისთავად ცხადია, რომ სოციალურ და ეკონომიკურ სტრუქტურებში არსებული უზარმაზარი განსხვავებები პოლიტიკურ დონეზეც აისახა. ამერიკა, უმეტესწილად, თავისუფალი მესაკუთრეების ქვეყანა იყო, ხოლო საფრანგეთი, - ფეოდალურ რეჟიმში მცხოვრები გლეხებისა.

დამფუძნებელი კრების მოწვევისა (ამერიკა) და მის მიერ შემუშავებული დოკუმენტის საბოლოო ფორმირების (ორივე ქვეყანაში) მამოძრავებელი ძალა სახალხო ძალადობა იყო. ამერიკაში, ძალადობა, უმეტესწილად, სოფლებში იყო გავრცელებული, ხოლო საფრანგეთში - როგორც სოფლებში, ისე ქალაქებში. ორივე ქვეყანაში, მას ბიძგი მისცა ობიექტური

⁸ ფ. ეიკი, „ფრანკფურტის პარლამენტი“ მაკმილანი, ლონდონი, 1968. გვ. 312.

⁹ ა. პერიეფიტი, „ეს იყო დე გოლი“, ფაიარდი, პარიზი, 1995. ტომი I. გვ. 262.

¹⁰ ტ. ბუტონი, „დემოკრატიის მოთვინიერება“, ოქსფორდის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ნიუ იორკი, 2007. გვ. 4.

გაჭირვებისა და სუბიექტური რწმენის კომბინაციამ იმის შესახებ, რომ მათ, ვინ ეს გაჭირვება შექმნა, ბოროტი ზრახვები ამოძრავებდათ. ორივე ქვეყანაში, სპეკულანტების მიმართ არსებული შეხედულება მნიშვნელოვანი იყო, - ამერიკაში, როგორც პირდაპირი კაუზალური ძალა, ხოლო საფრანგეთში, - როგორც წინა გამოცდილების ფაქტორი.

სახელმწიფოს მხრიდან მომდინარე ძალადობას ასევე გადამწყვეტი გავლენა ჰქონდა კონსტიტუციის შემქნის პროცესზე. აშშ-ში, მასაჩუსეტსის გუბერნატორის შეკრებილი ჯარის მიერ თითქმის მოხერხდა შეის აჯანყების ჩახშობა. აჯანყებულებმა სპრინგფილდში ფედერალური სამხედრო არსენალის ხელში ჩაგდება მხოლოდ კოორდინაციის არარსებობის გამო ვერ შეძლეს. ეს რომ მომხდარიყო, ისინი შესაძლოა ბოსტონისკენ დაძრულიყვნენ.¹¹ 1787 წლის კონსტიტუციის ზოგიერთი ჩანაწერის მიზეზი შესაძლოა დამფუძნებლების მხრიდან რეპრესიების უფრო ხისტი მექანიზმების ფლობის სურვილი იყო. საფრანგეთში, სახელმწიფო ძალადობა გამოსავლად ორ შემთხვევაში მიიჩნის. 1789 წლის ივლისში მეფის მიერ ეროვნული კრების რეპრესირების წარუმატებელმა მცდელობამ განუზომლად დიდი წვლილი შეიტანა კრების რადიკალიზაციაში. აგვისტოში, კრებამ, ცოტა ხნით პროვინციებში გლეხების აჯანყების ჩახშობის შესაძლებლობაც განიხილა, სანამ საბოლოოდ დათმობაზე წასვლას გადაწყვეტდა.

როგორც სახალხო, ისე სახელმწიფო ძალადობის გამომწვევი მიზეზიც და მათი შედეგიც ემოციები იყო. ბრაზმა, წყენამ და შიშმა ძალადობა გამოიწვია; ძალადობამ - შიში. საკამათოა რა ტიპის შიში ჰქონდათ ამერიკელ დამფუძნებლებს, - ინტუიციური (რაც, საფრანგეთის შემთხვევაში ნამდვილად ასე იყო), თუ მხოლოდ რაციონალური. არ შემიძლია ვამტკიცო, რომ ამ კითხვაზე პასუხს ვიპოვი, მაგრამ უფრო მეტად მგონია, ემოციური შიში არსებობდა და, როგორც ეს ჯეფერსონმა აღნიშნა, მისი შედეგი იყო დამფუძნებელთა გადამეტებული რეაქცია შეის აჯანყებაზე.

2. ამერიკა: ფერმერები და დამფუძნებლები

იქიდან გამომდინარე, რომ ჩემი არგუმენტის ძირითადი ნაწილი 1780-იანი წლების სახელმწიფო პოლიტიკას შეეხება, პირველ რიგში, აუცილებელია განვსაზღვრო წინამდებარე ანალიზის ფარგლები. ასეთი მოკლე ნაშრომისთვის, ცამეტივე შტატში მიმდინარე მოვლენების მოკლე მიმოხილვაც კი შეუძლებელია. მე ვკონცენტრირდები მასაჩუსეტსა და პენსილვანიაზე, ამასთან, გავაკეთებ რამდენიმე შენიშვნას სხვა შტატებთან დაკავშირებით.

ფედერალური კონვენტის წინმსწრები პროცესების ჩემებურ ახსნაზე დიდი გავლენა იქონია ბაუტონისა¹² და ჰოლტონის¹³ ნეო-პროგრესულმა ანალიზმა. მართალია, ეს, უმეტესწილად, სოციალური ისტორიის დარგის ნაშრომებია, მაგრამ ისინი ასევე ეხება სოციალური ფენების

¹¹ ლ. რიჩარდსი, „შეის აჯანყება“, პენსილვანიის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ფილადელფია, 2002. გვ.გვ. 29-30.

¹² ტ. ბუტონი, „რევოლუციის შებოჭვა“, დიუკის უნივერსიტეტი, სადისერტაციო ნაშრომი, 1996; ტ. ბუტონი, „დემოკრატიის მოთვინიერება“, supra 10.

¹³ ვ. ჰოლტონი, „დაუმორჩილებელი ამერიკელები“ Hill and Wang გამომცემლობა, ნიუ იორკი, 2007.

ბრძოლათა ეკონომიკურ მიზეზებს, ისევე როგორც მათ პოლიტიკურ გაგრძელებებს. ეკონომიკურ და, განსაკუთრებით, - ფინანსურ ნაწილში, ფერგუსონის¹⁴ კლასიკური კვლევა ფასდაუდებელია; ბრაუნმა¹⁵ კი შემოგვთავაზა საინტერესო დაჯგუფება ქვეყნების მიხედვით. პოლიტიკურ ნაწილში, დავეყრდნობი პოულის¹⁶ ასევე კლასიკურ ნაშრომს ამერიკული კოლონიებისა და შტატების წარმომადგენლობაზე.

ჩემი არგუმენტები შემდეგი თანმიმდევრობით წარიმართება: პირველ რიგში, მოკლედ განვიხილავ მოშორებულ და ზღვისპირა დასახლებებს შორის შტატებსა და კონვენტის მონაწილეთა შორის არსებული კონფლიქტების რამდენიმე ასპექტს. შემდგომში, მიმოვიხილავ ქალაქის ფულისა და ამერიკული კონფედერაციის მიერ გაცემული სესხის სერტიფიკატების რელევანტურ ფორმებს. ამის შემდეგ, აღვწერ ამ ინსტრუმენტთა გამოსყიდვით განპირობებულ კლასობრივ ბრძოლებსა და შტატის კანონმდებლების პასუხებს. ბოლოს, ამ საკითხებს დავაკავშირებ კონვენტის მოწვევასთან და ამ კრების მიერ რატიფიკაციისთვის შემოთავაზებულ დოკუმენტთან.

2.1. (ორმაგად) მიტოვებული მოშორებული დასახლებები

1775 წელს ამერიკელების დაახლოებით 25 პროცენტი ცხოვრობდა ნაპირისგან მოშორებულ იზოლირებულ დასახლებებში (ე.წ. "backcountry").¹⁷ პენსილვანიასა და კაროლინებში ხალხი, რომელიც ამგვარ ტერიტორიაზე ცხოვრობდა, მოსახლეობის 40-50 პროცენტს შეადგენდა.¹⁸ დასავლეთის სასოფლო დასახლებები იმ დროს უყურადღებოდ იყო მიტოვებული. მათ ხშირად უფრო დიდი ტვირთი და უფრო შეზღუდული უფლებები ჰქონდათ იმათთან შედარებით, ვინც ზღვისპირთან ახლოს ცხოვრობდა. მათ შორის არსებულ განსხვავებას ყურადღება არც იმდროინდელ აკადემიურ დისკუსიებში ეთმობოდა, სადაც, მართალია, ამ განსხვავებას ხშირად ახსენებდნენ, მაგრამ - არა ხაზგასმით. მაშინ, როდესაც მიკერძოებული წარმომადგენლობის წარმოსაჩენად ხშირია მითითებები ხმის მიცემის უფლებით სარგებლობისთვის ეკონომიკურ ნიშანზე, გადანაწილებისას გეოგრაფიული მიკერძოებულობა უგულებელყოფილია. მოშორებული სასოფლო დასახლებებისთვის, ეს განსხვავება მნიშვნელოვანი იყო. „საკუთრების შესახებ დათქმები მნიშვნელოვანი არ იყო [იმ დასახლებებში], სადაც მიწის დასაკუთრება მარტივი იყო. ასეთ ზონებს პოლიტიკური გავლენის მოპოვება მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეეძლოთ, თუკი საკანონმდებლო წარმომადგენლობას მოიპოვებდნენ, რაც კოლონიურ საკანონმდებლო ორგანოთა უმრავლესობის სურვილთან წინააღმდეგობაში მოდიოდა.“¹⁹

¹⁴ ე. ჯ. ფერგუსონი, „საფულის ძალა“, ჩრდილოეთ კაროლინის უნივერსიტეტის გამოცემა, ვილიამსბურგი, 1961.

¹⁵ რ. ბრაუნი, „რესპუბლიკის დაბრუნება“, ჯომ ჰოპკინსის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ბალტიმორი, 1993.

¹⁶ ჯ. რ. პოული, „პოლიტიკური წარმომადგენლობა ინგლისში და ამერიკული რესპუბლიკის დასაბამი“. კალიფორნიის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ბერკლი, 1966.

¹⁷ მ. ჯენსენი, „ერის დაარსება“, ჰაკეტის გამომცემლობა, ინდიანაპოლისი, 1968. გვ. 9.

¹⁸ იქვე.

¹⁹ ჯენსენი, supra 17, გვ. 26.

კოლონიურ პერიოდში, „კანონმდებლები ხედავდნენ, რომ ახლად შექმნილი საზოგადოებებისთვის თანაბარი წარმომადგენლობის მიცემა მათი ძალაუფლების შესუსტებას ნიშნავდა. უპირატესობის შესანარჩუნებლად, ზოგიერთმა საკანონმდებლო ორგანომ ან მთლიანად ძალაში დატოვა წარმომადგენლობის ძველი წესი, ან ახალ რეგიონებს უფრო შეზღუდული წარმომადგენლობა მიანიჭა, ვიდრე იმ რეგიონებს, რომლებიც მათ უკვე ჰქონდათ“.²⁰ არათანაბარი წარმომადგენლობა კოლონიური პერიოდის შემდეგაც საკმაოდ დიდხანს გარძელებდა. 1787 წლისთვის, მერილენდი, ორივე კაროლინა და ვირჯინია იყენებდნენ რეგიონალურ წარმომადგენლობას, რომელიც, ამ შტატებიდან ბოლო სამში მაინც, ძალიან სუსტად უზრუნველყოფდა მოშორებული სასოფლო დასახლებების ინტერესების ასახვას.²¹ 1785 წელს, სამხრეთ კაროლინამ აშკარად აუარა გვერდი თავის კონსტიტუციას, როდესაც მან კრების წევრთა ადგილები არ გადაანაწილა.²² ჯორჯიას, კონექტიკუტსა და ნიუ ჯერსის ერთ პალატაში პროპორციული წარმომადგენლობის წესი იყო დადგენილი, ხოლო მეორეში - რეგიონალური; დანარჩენ ექვს შტატს კი ორივე პალატაში პროპორციული წარმომადგენლობა ჰქონდა.²³

თუმცაღა, მიუხედავად იმისა, რომ შტატების კონსტიტუციები არ ახსენებდნენ აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მხარეთა არათანასწორ გავლენიანობას, გეოგრაფიისა და ფულის ფაქტორების ერთობლიობას ხშირად სწორედ ეს ეფექტი ჰქონდა. ამ ნაწილში, მასაჩუსეტსის მაგალითი სანიმუშოა. მართალია, 1780 წლის კონსტიტუციის მონახაზზე მომუშავე კონვენტის რამდენიმე წევრმა მოითხოვა, რომ დელეგატებთან დაკავშირებული ყველა ხარჯი შტატებს თავის თავზე აეღო, მაგრამ კონსტიტუციის საბოლოო ვერსიის თანახმად, თითოეულ ქალაქს დაეკისრა საკუთარი წარმომადგენლების მიერ სესიაზე დასწრების ხარჯების ანაზღაურება. [...] ჩანაწერს გადახდის შესახებ მნიშვნელოვანი შედეგი მოჰყვა, და მას, პრაქტიკული თვალსაზრისით, უფრო დიდი გავლენა ჰქონდა, ვიდრე წარმომადგენლობის უშუალო საფუძველს. შიდა ტერიტორიებზე არსებული ქალაქები, განსაკუთრებით, - ისეთი ქალაქები, რომლებიც ბოსტონიდან დაახლოებით ერთი დღის სავალზე იყო, ხშირად ვერც კი ახერხებდნენ წარმომადგენლების გაგზავნას. საკანონმდებლო სესიის განმავლობაში დედაქალაქში წარმომადგენლის შენარჩუნება დიდი ტვირთი იყო, რომლისთვის საკუთარი თავის დაქვემდებარების მიზეზსაც დამზოგველი დამფუძნებლები ვერ ხედავდნენ; როდესაც წარმომადგენლობა საჭირო იყო რაიმე სადავო საკითხზე ქალაქის პოზიციის დასაფიქსირებლად, ერთი წევრის გაგზავნა უფრო იაფი ჯდებოდა, ვიდრე ორის. ზღვისპირა ქალაქებისთვის, დედაქალაქი შედარებით მარტივად მისადგომი იყო. ამასთან, ის გარემოება, რომ ეს ქალაქები უფრო მდიდარნი იყვნენ, მათთვის უფრო ადვილს ხდიდა წარმომადგენლის შენარჩუნებას. შესაბამისად, *ეკონომიკური და პოლიტიკური ცხოვრების ყველა ნორმალური პირობა უფრო ხელსაყრელი იყო აღმოსავლეთ სანაპიროსთვის [ხაზგასმა ავტორისაა].*²⁴

²⁰ რ. ზაგარი, „ზომის პოლიტიკა“, კორნელის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ითაკა, ნიუ იორკი, 1987. გვ. 43.

²¹ ჯ. გაზელი, „ერთი ადამიანი, ერთი ხმა“, *Western Pol. Q.* 23, 1970, გვ-გვ. 445-462.

²² ზაგარი, *supra* 20, გვ. 48.

²³ გაზელი, *supra* 21.

²⁴ პოული, *supra* 16, გვ. 204.

გარდა ამისა, დაბალი კვორუმი, - 60 წარმომადგენელი 228-იდან, - უზრუნველყოფდა იმას, რომ ქალაქგარე რაიონებიდან დელეგატთა დასწრება არ იყო სავალდებულო. „თხუთმეტამდე შტატმა გააპროტესტა სავალდებულო დამსწრეთა ასეთი მცირე რაოდენობა, რადგან მოსალოდნელი იყო, რომ ქალაქგარე რაიონებიდან დასწრების მაჩვენებელი სახიფათოდ დაბალი იქნებოდა. შიდა ტერიტორიებზე განლაგებული ეს ქალაქები იმედოვნებდნენ, რომ მათ წევრთაგან ზოგიერთი მაინც ყოველთვის დაესწრებოდა სესიებს, რათა შეწინააღმდეგებოდნენ საშიშროებას, რომ მხოლოდ აღმოსავლეთის ქალაქების უმცირესობა სოციალური ინტერესების კანონმდებლობას გაიტანდა“.²⁵ ქვემოთ განხილულ ზოგიერთ ზომას სწორედ დაბალმა კვორუმმა და კრების ჩატარების ადგილმდებარეობამ მისცა ბიძგი: „შეისაჯანყების დროს, ჰემფშირის ოლქის მწერალმა განაცხადა, რომ 'სწორედ საკანონმდებლო სესიის დასასრულს, როდესაც სასოფლო დასახლებებში მცხოვრები ბევრი წევრი საკუთარ ფერმებში უნდა დაბრუნებულიყო გადასახადებისგან გათავისუფლების იმ დროისათვის ახალი შეთავაზება გაჭიანურდა და ივლისამდე გადაიდო.“²⁶ ქვემოთ განვიხილავ სესიებზე ქვეყნის შიგნით მდებარე სასოფლო დასახლებებიდან წარმომადგენელთა დასწრების დაბალი მაჩვენებლის სხვა, ემოციებზე დაფუძნებულ მიზეზებს.

ჯეფერსონის თანახმად,²⁷ ვირჯინიაში „მდინარის ქვემოთ მცხოვრები ცხრამეტი ათასი კაცი სენატის ნახევარს იკავებს, და დელეგატების პალატაში უმრავლესობის მოსაპოვებლად მხოლოდ ოთხი წევრი სჭირდებათ, უნდათ უფრო მეტი, ვიდრე მიიღეს მთავრობის სამყოფელთან სიახლოვის გამო, და, რაღა თქმა უნდა, უფრო მეტი ხელსაყრელი პირობა და პუნქტუალობა, რომლითაც მათი წევრების საკანონმდებლო ორგანოში დასწრებას შეძლებენ. შესაბამისად, ქვეყნის ერთ ნაწილში მცხოვრები ეს ცხრამეტი ათასი კაცი, წესებს ადგენს სხვა მხარეში მცხოვრები ოცდაათი ათასი კაცისთვის, და მათთვის აღმასრულებელი ხელისუფლების მაღალ თანამდებობებსა და სასამართლო ხელისუფლების წევრებს ნიშნავენ“. ჯეფერსონის „ანალიზი უფრო მეტად ზუსტი ხდებოდა დროის მსვლელობასთან და მოსახლეობის დასავლეთ ნაწილებში გადანაცვლებასთან ერთად“.²⁸

პენსილვანიაში, 1776 წლის კონსტიტუციამ პროპორციული წარმომადგენლობა რეგიონული წარმომადგენლობით შეცვალა და, შესაბამისად, დაასრულა უთანასწორო წარმომადგენლობა. თუმცა, ეს ზონები სხვა მხრივ იყვნენ არახელსაყრელ პირობებში. „ფერმერებს, რომლებიც იბრძოდნენ გადაუხდელი ვალებისა და გადასახადებისთვის თავის დასაღწევად, არ ჰქონდათ ბოსტონში თვეების მანძილზე კანონების შესახებ დისკუსიის გამართვისთვის გუთნის მიტოვების შესაძლებლობა“.²⁹ საზღვარზე მდებარე მიწებზე სტატუსის მისაღებად, ღარიბ მოსახლეებს ფილადელფიაში ძვირადღირებული გზა უნდა გაეგლო.³⁰ სტატუსის გარეშე, მათ ხმის მიცემა არ შეეძლოთ.

²⁵ იქვე. გვ-გვ. 199–200.

²⁶ ჰოლტონი, „დაუმორჩილებელი ამერიკელები“, supra 13, გვ. 169.

²⁷ თ. ჯეფერსონი, „ჩანაწერები ვირჯინიის შტატზე“, კერძო გამომცემლობა, პარიზი, 1784. თავი XIII: კონსტიტუცია.

²⁸ პოული, supra 16, გვ. 297.

²⁹ ბუტონი, „დემოკრატიის მოთვინიერება“, supra 10, გვ. 129.

³⁰ იქვე. გვ-გვ. 121–122.

ფედერალურ კონვენტზე შტატის დელეგაციები საკანონმდებლო ორგანოების მიერ აირჩეოდა, და ამ არჩევანში მათი მიკერძოებულობაც აისახებოდა. სანაოსნო მდინარეზე ფერმერი სოფლიდან საშუალოდ 16 მილით იყო დაშორებული, მაქსიმუმ კი - 200 მილით³¹ ეს დაშორება მჭიდროდაა დაკავშირებული შტატების მიერ ქალაქის ფულის გაცემის თაობაზე არსებულ აკრძალვასთან - ფერმერები იზოლირებული მხარეებიდან, დიდი ალბათობით, ამ აკრძალვის საწინააღმდეგოდ მისცემდნენ ხმას.³² მაკდონალდის³³ თანახმად, კონვენტის დელეგატები ქვეყანაში არსებული 55 ძირითადი გეოგრაფიული არეიდან 39-ს წარმოადგენდნენ. საკმარისი წარმომადგენლობა არ ჰყავდა 6 ძირითად მთიან რეგიონს და პენსილვანიის, ვირჯინიის და სამხრეთ კაროლინის ტრანს-მთიან რეგიონს, ისევე, როგორც ბერკვირის მხარეს მასაჩუსეტსა და კონექტიკუტში.

უშუალოდ კონვენტში, ხშირად ახსენებდნენ დასავლეთის მიწებსა და დასავლეთის შტატების მომავალს. მუდამ გულწრფელად მოსაუბრე გუბერნატორი მორისი ამტკიცებდა, პენსილვანიის მაგალითი იმაზე მიუთითებდა, რომ დასავლეთის მომავალი შტატებისთვის გაერთიანებაში იგივე პირობით შესვლის უფლების მიცემა, როგორი პირობებიც თავდაპირველ შტატებს ჰქონდათ, საფრთხის შემცველი იქნებოდა: „მათ არ ეყოლებათ მსგავსად განათლებული ხალხი, ვინც წვლილს შეიტანს ჩვენი საერთო ინტერესების მიღწევაში. პოლიტიკური ტალანტებისთვის შესაფერისი სკოლა საქმიანი ადგილებია, და არა ველური არემარე. თუ დასავლეთის ხალხი ძალაუფლებას ხელში ჩაიგდებს, ისინი ატლანტიკურ ინტერესებს დააზიანებენ. სოფლის დასახლებებიდან მოსული წევრები ყოველთვის ეწინააღმდეგებიან საუკეთესო ღონისძიებებს“. მან პენსილვანიის მაგალითი მოიყვანა. შტატის ტერიტორიის ქვედა ნაწილს პირველ შემთხვევაში ჰქონდა ძალა.³⁴ დასავლეთის შტატებისთვის თანაბარი წარმომადგენლობის მიცემისადმი სკეპტიკური დამოკიდებულება ჰქონდა ჯონ რუთლესსაც.³⁵ ნათანიელ გორემი, რომელიც, მისი თქმით, წარმომადგენლობის კომიტეტის სახელით საუბრობდა (ამ კომიტეტს იგი თავადვე თავმჯდომარეობდა), ამტკიცებდა, რომ „ატლანტიკურ შტატებს, რომლებსაც ხელისულება საკუთარ ხელში აქვთ, შეუძლიათ თავისი საქმეები თავად მოაგვარონ, დასავლეთის შტატებისთვის ზომიერ პროპორციებში წარმომადგენლობის უფლების მინიჭებით“.³⁶ მართალია, მედისონი და ჯორჯ მესონი დასავლეთის შტატების თანაბარ და მიუკერძოებელ წარმომადგენლობაზე საუბრობდნენ, მაგრამ ვერ გამოვრიცხავთ, რომ მათი არგუმენტები, - სულ მცირე, - მესონის არგუმენტები, არ იყო მოტივირებული მათი რწმენით, რომ ამ შტატებში მონობა უფრო გავრცელდებოდა.³⁷

³¹ რ. მაქგუაიარი, „უფრო სრულყოფილი გაერთიანების შესაქმნელად“, ოქსფორდის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2003. გვ. 69.

³² იქვე. გვ. 73

³³ ფ. მაკდონალდი, „ჩვენ, ხალხი: კონსტიტუციის ეკონომიკური დასაბამი“, გამომცემლობა Transaction Books, ახალი ბრუნსვიკი, 1982. გვ. 37.

³⁴ მ. ფარანდი, „ფედერალური კონვენტის ჩანაწერები“, იელის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ნიუ ჰეივენი, 1966. ტომი I, გვ. 583.

³⁵ იქვე. გვ. 534

³⁶ ფარანდი, supra 34, გვ. 560.

³⁷ ა. ამარი, „ამერიკის კონსტიტუცია: ბიოგრაფია“, გამომცემლობა Random House, ნიუ იორკი, 2005. გვ. 90.

მაღალი ალბათობით, ან, სავარაუდოდ, კონსტიტუცია არ დამტკიცებოდა, თუკი კონვენტებში შტატების ყველა უბანი თანაბრად იქნებოდა წარმოდგენილი. სამხრეთ კაროლინაში, „სანაპირო მხარეები [...] დიდი უმრავლესობით უჭერდნენ მხარს კონსტიტუციას. ქვეყნის შუაში განლაგებული მხარეები კი ასეთივე უმრავლესობით იყვნენ მის წინააღმდეგ განწყობილნი. თუმცა, ნაკლებად დასახლებულ სანაპირო მხარეებს 151 დელეგატი ჰყავდათ, ხოლო შიდა მხარეებს, - 86“.³⁸ რატიფიკაციების ჯაჭვურ რეაქციაში, „ის ფსიქოლოგიური ეფექტი, რომელიც სამხრეთ კაროლინის მიერ რატიფიკაციამ იქონია გადამწყვეტ შტატ ვირჯინიაზე [რომელმაც რატიფიკაცია მოახდინა 89 ხმით 79-ის წინააღმდეგ] მეტად მნიშვნელოვანი იყო, რადგან ამით უფრო მიმზიდველი ალტერნატიული შესაძლებლობა (სამხრეთის კონფედერაცია) გამოირიცხა“.³⁹ ნიუ-იორკის შტატის ის პროფედერალისტური უმრავლესობა, რომელიც ვირჯინიის მიერ რატიფიკაციის შემდეგ წარმოიშვა, საერთო მოსახლეობის უმცირესობას შეადგენდა.⁴⁰ საერთო ჯამში, კონსტიტუციის აგრარული მოწინააღმდეგეები „აგებდნენ ‘მეტად განაწილებული, მკაცრად შეზღუდული და ხალხთან ახლოს მყოფი ძალების ძიებისთვის’ [ბრძოლას], უმეტესწილად, მარატიფიცირებელ კონვენტებზე არასამართლიანად შეზღუდული წარმომადგენლობის გამო“.⁴¹

2.2. ქალაქის ფული და სესხები

„გამორჩეულად მედისონისეული დებულებები“ იყო I.10 მუხლში მოცემული აკრძალვები: „არც ერთ შტატს არა აქვს უფლება დადოს რაიმე ხელშეკრულება, შევიდეს რაიმე ალიანსში ან კონფედერაციაში; გასცეს [...] აკრედიტივები; გადაიხადოს ვალები სხვაგვარად, თუ არა ოქროსა და ვერცხლის მონეტებით; მიიღოს [...] კანონი, რომელიც დაარღვევს ხელშეკრულებით დაკისრებულ ვალდებულებებს“; ჯიმს უილსონი და ბენჯამინ რაში, ორივე აცხადებდა, რომ კონსტიტუციის მიღებას აზრი ექნებოდა, თუკი მასში მხოლოდ ქალაქის ფულთან დაკავშირებით იარსებებდა აკრძალვა.⁴² მართალია, კონვენტზე კენჭი ეყარა ფედერალური ქალაქის ფულის შექმნის უფლებამოსილების მიმნიჭებელი დებულების გაუქმებას,⁴³ მაგრამ კონსტიტუცია ამ პრაქტიკის აკრძალვას არ შეიცავს.

მშვიდობიანობის დროს, 1776 წლამდე, მრავალი კოლონია რეგულარულად და წარმატებით იყენებდა ქალაქის ფულს; ისინი ყურადღებას იმას აქცევდნენ, რომ უზრუნველყოფა მიწით ან სამომავლო გადასახადებით გაეკეთებინათ.⁴⁴ რევოლუციური ომის დროს, ქალაქის ფული და ომის დასაფინანსებლად გამოყოფილი სხვა საშუალებები დიდი სისწრაფით უფასურდებოდა. თეორიულად, შტატებს შეეძლოთ მაღალი გადასახადების დაწესებისა და ამოღების გზით ბრუნვაში არსებული ფულის მასის შემცირება და, შესაბამისად, მისი

³⁸ ჩ. როლი, „ჩვენ, ხალხის ნაწილი“, 56, „ამერიკის ისტორიის ჟურნალი“, 1969, გვ-გვ. 21-40. გვ. 30.

³⁹ იქვე. გვ. 32.

⁴⁰ იქვე. გვ-გვ. 32-33.

⁴¹ იქვე. გვ. 40, ციტირებული ნაშრომი: ლ. ბენსონი, „ტერნერი და პური“, გამომცემლობა The Free Press, გლენკო, ილინოისი, 1960, გვ. 219.

⁴² ციტირებული ნაშრომში: ბუტონი, „დემოკრატიის მოთვინიერება“ supra 10, გვ. 179, 301.

⁴³ ფარანდი, supra 34, ტომი II, გვ. 310.

⁴⁴ ფერგიუსონი, supra 14, თავი. 1; ფ. გრუბი, „აშშ კონსტიტუცია და ფისკალური ძალაუფლებები“ 13, „Journal of Financial History“, 2006. გვ-გვ. 43-71.

ღირებულების შენარჩუნება. მაგრამ, პოლიტიკური გადმოსახედიდან, ამის გაკეთება შეუძლებელი იყო: „იმ დროს, როდესაც ამერიკელი ხალხი პარლამენტს გადასახადების დაწესების გამო ახლახან ასე შეეწინააღმდეგა, მათ ჯერ კიდევ სენსიტიური დამოკიდებულება ჰქონდათ ამ საკითხისადმი“.⁴⁵ მართლაც, კონტინენტურმა კონგრესმა ჯერ კონტინენტურ თამასუქებს მისცა ღირებულების რამდენიმე პროცენტით გაუფასურების საშუალება, ხოლო შემდეგ სხვა ინსტრუმენტებზე გადავიდა, კერძოდ, ფედერალურ ობლიგაციებზე, შტატების ან ფედერალური მთავრობის მიერ საქონლის საფასურის გადასახდელად გამოცემულ სერტიფიკატებზე, შტატების მიერ და სამხედროებისთვის საზღაურების სახით გაცემულ სამხედრო სერტიფიკატებზე. ქალაქის ფული და ობლიგაციები შტატებმაც გამოსცეს. ამ ინსტრუმენტებიდან ზოგიერთი ინტერესს იწვევდა, ზოგიერთი - არა. ეს ინსტრუმენტები, - გარდა ფედერალური ობლიგაციებისა, რომლებიც ძირითადად, როგორც ინვესტიცია გამოიყენებოდა, - მიმოქცევაში იყო როგორც ანგარიშსწორების საშუალება და გადასახადების გადახდისთვის ხშირად გამოიყენებოდა. სერტიფიკატები თავდაპირველი მფლობელებისგან ძალიან იაფ ფასად და დიდი რაოდენობით იყიდეს სპეკულანტებმაც.

როდესაც ომის დასასრული გამოჩნდა, ამ ინსტრუმენტების, - კონტინენტური დოლარების, ობლიგაციებისა და სერტიფიკატების, - ბევრმა მფლობელმა ანაზღაურება მოითხოვა ლითონის ფულით, - ნომინალური ღირებულებით და, სადაც შესაძლებელი იყო, - პროცენტით. ვინაიდან კონტინენტურ კონგრესს არ შეეძლო შტატების საკმარისი რაოდენობის დათანხმება ფედერალურ ბაჟზე (ტარიფი იმპორტზე) გამოსყიდვის დასაფინანსებლად, შტატებს თავად უნდა გადაეწყვიტათ, როგორ დააკმაყოფილებდნენ არსებულ მოთხოვნებს. მათმა უმრავლესობამ მიიღო კანონმდებლობა დიდი გადასახადების დასაწესებლად. მართალია, ამათგანი ზოგიერთი ბაჟისა და აქციზის გადასახადი იყო (მომხარების გადასახადი), მაგრამ გადასახადების უდიდესი ნაწილი ერთ სულ მოსახლეზე გადასახადის ანდა ქონების გადასახადის ფორმით არსებობდა. ვინაიდან ოქრო და ვერცხლი დეფიციტური იყო და, შესაბამისად, ფასები (ლითონის ფულში) მკვეთრ დეფლაციას განიცდიდა, ფერმერებისთვის რთული იყო საკუთარი პროდუქტების გაყიდვა იმ ფასად, რომ ამით გადასახადების გადახდა შეძლებოდათ (მეორე მხრივ, დეფლაცია მეტად ხელსაყრელი იყო სახელმწიფო თანამდებობის პირებისთვის, რომლებსაც ფიქსირებული ხელფასი ჰქონდათ). შტატების ამ გადაწყვეტილებებმა რამდენიმე შტატში მკვეთრი რეაქციები გამოიწვია. „ჩვეულებრივი ხალხისთვის მყარი ფორმის ფულით გადახდის იძულების მცდელობით, პენსილვანიამ, სამხრეთ კაროლინამ, როდ აილენდმა და მასაჩუსეტსმა დიდი საფრთხე შეუქმნეს ქონების გაყიდვებს. წინააღმდეგობა, ხოლო შემდგომში - უკან დახევა გარდაუვალი იყო [...] მერილენდი, ვირჯინია, ნიუ-ჰემფშირი, ნიუ-ჯერსი და შესაძლოა, და დელავერი [ასევე] შეესაბამება წნეხის - წინააღმდეგობისა და უკან დახევის მოდელს“.⁴⁶ ოთხ დანარჩენ შტატს არ ჰქონია გადასახადების მონეტების სახით აკრეფის მცდელობა.⁴⁷

ვინაიდან მასაჩუსეტსი ყველაზე ძალადობრივი წინააღმდეგობის მოწმე იყო, ამჟამად ამ შტატზე გავამახვილებ ყურადღებას. 1780 წელს კონსერვატორების მიერ ძალაუფლების

⁴⁵ ფერგიუსონი, supra 14, გვ. 30.

⁴⁶ ბრაუნი, supra 15, გვ. 122.

⁴⁷ იქვე.

დაბრუნებამ შედეგად მოიტანა „თვითნებური სახელმწიფო პროგრამა ომის ვალის დაჯამებისა და გადახდის შესახებ“ რაც იყო „მოცემულ პირობებში, ყველაზე ხარჯიანი რამ, რადგან ომისდროინდელ ვალუტას უპირატესი სტატუსი ჰქონდა“.⁴⁸ 1780 და 1786 წლებს შორის, შტატის საკანონმდებლო ორგანომ მიიღო ცხრა პირდაპირი გადასახადი, რომლებიც ცვალებადად გადაიხდებოდა კონტინენტურ ვალუტაში, მონეტებით, ამერიკის ბანკის ბანკნოტებით, რობერტ მორისის მიერ გაცემული ბილეთებით, სამხედრო სერტიფიკატებით, ფედერალური ინდენტებით (ფედერალური ობლიგაციების ინტერესის სერტიფიკატები) და ძროხის ხორციით.⁴⁹ 1781 და 1786 წლებში, კანონმდებელმა დიდძალი გადასახადი აკრიფა მონეტებით. 1786 წელს გადასახადების მოთხოვნამ სათანადოდ ვერ შეაფასა მონეტების ის რაოდენობა, რომელიც საჭირო იყო, რადგან გადასახადის ერთი მესამედი გადასახადებით მოთხოვნილი მონეტების რაოდენობა სავალო ვალდებულებების შესახებ დოკუმენტით უნდა ყოფილიყო გადახდილი, რომლებიც უმრავლესობას ობლიგაციონერებისგან უნდა ეყიდა მონეტებით.⁵⁰

გადასახადების აკრეფის ეფექტურობა შემცირდა სასოფლო დასახლებების სანაპიროდან დაშორების პროპორციულად. 1780–1782 წლებში, მიდლსექსში, გადახდის ვადის გადაცილებით გამოწვეული დავალიანება აკრეფილი გადასახადების 33 პროცენტს შეადგენდა, ხოლო ბერკშირში - 74 პროცენტს.⁵¹ ეს ეფექტურობა ასევე შემცირა დროთა განმავლობაში. მთლიანად შტატში, 1782–1786 წლების განმავლობაში, დავალიანება 12 პროცენტიდან 84-მდე გაიზარდა.⁵² ამავდროულად, ლითონის ფულის დეფიციტურობის გამო, კერძო კრედიტორებისთვის ვალის გადახდა რთული იყო. „ბევრმა ფერმერმა ვალი ომამდე აიღო, როდესაც ფული მეტი იყო და ფასები - მაღალი; როდესაც ფული დეფიციტური გახდა, ფასები დაეცა და ფერმერებს აღარ შეეძლოთ მარცვლეულისა და შინაური საქონლის იმ ფასად გაყიდვა, რაც მათ საკუთარი ვალის გადახდის შესაძლებლობას მისცემდა“.⁵³ მაშინაც კი, როდესაც ფერმერებს შეეძლოთ ერთ-ერთის, - გადასახადების ან ვალის - გადახდა, ამ ორივეს კომბინირებული ტვირთის წევა მათ შესაძლებლობებს აღემატებოდა.

2.3. წინააღმდეგობა, რეპრესია და უკან დახევა

მართალია, გადასახადები და სასესხო ვალდებულებები შესაძლოა, ობიექტური გაგებით, თანაბარ ტვირთს წარმოადგენდნენ, მაგრამ, სუბიექტური თვალსაზრისით, ეს ორი ერთმანეთისგან საკმაოდ განსხვავდებოდა. კრედიტორისა და მოვალის ერთმანეთისადმი დამოკიდებულება საფრთხის შემცველად მტრული არ იყო. მტკიცებები იმის შესახებ, რომ „ვალუტის მომხრე ფერმერები უბრალოდ თავიანთი კერძო კრედიტორების თაღლითურად მოტყუებას ცდილობდნენ“, უბრალოდ მითია.⁵⁴ ფერმერებმა და ხელოსნებმა კარგად

⁴⁸ ფერგიუსონი, supra 14, გვ. 245.

⁴⁹ ბრაუნი, supra 15, გვ. 247.

⁵⁰ ჰოლტონი, „დაუმორჩილებელი ამერიკელები“, supra 13, გვ. 66.

⁵¹ ბრაუნი, supra 15, გვ. 101

⁵² იქვე, გვ. 102.

⁵³ ბუტონი, „დემოკრატიის მოთვინიერება“ supra 10, 23.

⁵⁴ ჰოლტონი, „დაუმორჩილებელი ამერიკელები“, supra 13, გვ. 61.

იცოდნენ, რომ მათ მომავალში კვლავ დასჭირდებოდათ სესხი, რისი მიღების შესაძლებლობაც აღარ იარსებებდა, თუკი ისინი არსებულ სესხებს არ დაფარავდნენ. ამის საპირისპიროდ, - გადასახადების გადამხდელებსა და ობლიგაციონერებს შორის ურთიერთობა მეტად ანტაგონისტური იყო. იმ შემთხვევაში, თუკი ობლიგაციონერების უმრავლესობა ვეტერანები იქნებოდნენ, რომლებსაც ჯერ კიდევ პირველადი ობლიგაციები ჰქონდათ დარჩენილი, გადასახადის გადამხდელები მათი მორალური მოთხოვნის სიძლიერეს დაინახავდნენ. ამ უკანასკნელთ შესაძლოა მაინც მოეთხოვათ გადასახადების გადახდა მონეტებით, მაგრამ, უფრო ნაკლები დაჟინებით. თუმცა, საქმე ასე არ იყო. „მართალია, ფერმერებისა და ჯარისკაცების ნაწილმა თავიანთი ობლიგაციები შეინარჩუნეს, მაგრამ, უმრავლესობამ ეს ვერ მოახერხა და, ღირებულების თვალსაზრისით, სესხის უდიდესი ნაწილი რაოდენობრივად ცოტა ვინმეს ხელთ იყო თავმოყრილი.“⁵⁵ მასაჩუსეტსში, „სახელმწიფო ვალის დაახლოებით 80 პროცენტი ხელში ბოსტონთან ახლოს მცხოვრებ სპეკულანტებს ჩაუვარდა, ხოლო დაახლოებით 40 პროცენტი - სულ რაღაც 35 ადამიანს“.⁵⁶ მეორე მხრივ, „ამერიკელებმა კარგად იცოდნენ, რომ საჯარო მოხელეების მიერ მათგან მიღებული გადასახადების უმრავლესობა ობლიგაციონერებთან მიდიოდა“⁵⁷ და „ბრაზით გასცემდნენ იმ მსხვერპლს, რომლებსაც მათი კრების წევრები ობლიგაციებით სპეკულანტთა სახელით ითხოვდნენ“.⁵⁸ ისინი არ იზიარებდნენ კანონმდებლის არგუმენტს, რომ ბენეფიციარების უმრავლესობა „ღირსეული პატრიოტები“ იყვნენ, ვინც სამშობლოს გასაჭირის დროს დაეხმარნენ.⁵⁹ გასაკვირი არ არის, რომ ის ვეტერანები, რომლებმაც საკუთარი ობლიგაციები სპეკულანტებს გასაჭირის გამო მიჰყიდეს, განსაკუთრებით გაბრაზებულნი იყვნენ“.⁶⁰

მეორე მხრივ, „ობლიგაციონერებმა კარგად იცოდნენ, რომ მათი ინვესტიციების ღირებულება სრულად იყო დამოკიდებული კანონმდებლის ნებაზე, დაეწესებინა გადასახადები“.⁶¹ შედეგად, „ბევრმა ობლიგაციონერმა გააცნობიერა, რომ მათი ინვესტიციების ღირებულებას პოლიტიკური პროცესები განსაზღვრავდა, რის გამოც ცდილობდნენ კიდევ პოლიტიკაზე გავლენის მოხდენას“.⁶² „1780-იანი წლების განმავლობაში, იმ 35 ადამიანიდან, რომელიც სახელმწიფო ვალის 40 პროცენტს განაგებდა, ან ყველას ეკავა პოზიცია შტატის წარმომადგენელთა პალატაში, ან ამ პოზიციაზე ახლო ნათესავი ჰყავდა“.⁶³ მართალია, კანონმდებლებზე სპეკულანტების რეალურ გავლენას ვერ დავადგენთ, თუმცა „მათი თანამემამულეების გადმოსახედიდან, მათი გავლენა ძალიან დიდი იყო“.⁶⁴ ფილადელფიაში, პელატია ვებსტერის⁶⁵ თანახმად, სახელმწიფო ვალთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების მიღე-

⁵⁵ ბუტონი, „დემოკრატიის მოთვინიერება“, supra 10, გვ. 37.

⁵⁶ რიჩარდსი, „შეის აჯანყება“, supra 11, გვ. 75.

⁵⁷ ბუტონი, „დემოკრატიის მოთვინიერება“, supra 10, გვ. 32.

⁵⁸ იქვე. გვ. 38.

⁵⁹ რიჩარდსი, „შეის აჯანყება“, supra 11, გვ. 79.

⁶⁰ იქვე.

⁶¹ ბუტონი, „დემოკრატიის მოთვინიერება“, supra 10, გვ. 40.

⁶² იქვე. გვ. 41.

⁶³ რიჩარდსი, „შეის აჯანყება“, supra 11, გვ. 78.

⁶⁴ ბუტონი, „დემოკრატიის მოთვინიერება“, supra 10, გვ. 41.

⁶⁵ პ. ვებსტერი, „სათხოვარი საბრალო ჯარისკაცთათვის“, 1785, გამოქვეყნებულია კრებულში „პოლიტიკური ესეები“, 1791, გვ.გვ. 269-305. გვ. 303.

ბისას, კრების იმ წევრებს, რომლებიც „უშუალოდ ფლობდნენ, დაინტერესებულნი იყვნენ ან სხვაგვარად იყვნენ კავშირში ნებისმიერ სახელმწიფო ფასიან ქალაქლებთან“, არ უნდა ჰქონოდათ ხმის მიცემის უფლება ზუსტად იგივენაირად, როგორც „მოსამართლეებს ან ნაფიც მსაჯულებს აქვთ ისეთ საქმეში მონაწილეობის მიღების უფლება, რომლის შედეგითაც ისინი პირდაპირ არიან დაინტერესებულნი“.⁶⁶

გადასახადებთან და სესხებთან დაკავშირებული საკითხების მოსაგვარებლად ფერმერებს არჩევანი პოლიტიკურ პროცესში ჩართვასა და წინააღმდეგობის გაწევას შორის ჰქონდათ. 1786 წლის აპრილში, ამომრჩევლებმა ე.წ. გამათავისუფლებლების (relievers) კრება აირჩიეს, რომელიც გამოსცემდა ქალაქის ფულს და მას აქცევდა კანონიერ საგადასახადო საშუალებად ნებისმიერი ვალის გადასახდელად, - როგორც კერძო, ისე სახელმწიფო. მასაჩუსეტსში 1786 წელს დაწყებულ სესიას, ფაქტობრივად, შეეძლო გადასახადების შემამსუბუქებელი ზომების გატარება, დასავლეთის ქალაქგარე დასახლებებს აღმოსავლეთთან შედარებით არათანაბარი წარმომადგენლობა რომ არ ჰქონოდათ. დამფუძნებლები კლასიკური კოლექტიური ქმედების დილემის წინაშე აღმოჩნდნენ. „იგივე ფაქტორები, რომლებიც წარმომადგენლობის აუცილებლობას განაპირობებდა, ამას, ამავდროულად, უფრო ართულებდა კიდევ. რაც უფრო რთული პერიოდი იდგა, ქალაქებს საკუთარი ხარჯების შემცირების უფრო მეტი სტიმული ჰქონდათ. ის, რომ თითოეული ქალაქის ერთი ან ორი წევრი შტატის კრების ზოგად პოლიტიკაზე ან შტატის მდგომარეობაზე ეფექტურ გავლენას იქონიებდა, ყოველთვის ნაკლებსავარაუდო იყო“.⁶⁷ ამ რაციონალური გათვლის გარდა, ასამბლეის მიერ თავის შეკავებას ემოციური საფუძველიც ჰქონდა. „მართალია, მასაჩუსეტსისა და ნიუ-ჰემპშირის მრავალმა ქალაქმა 1786 წლის არჩევნებში უარყო ასამბლეის ის წევრები, რომლებიც გადასახადების შემამსუბუქებელ ზომებს ეწინააღმდეგებოდნენ, მათი ქმედებების ეფექტი სხვა ქალაქებმა შეაკავეს, რომლებმაც ლეგისლატურის მკაცრი ფისკალური და მონეტარული პოლიტიკის მიმართ უკმაყოფილება წარმომადგენლების ერთბაშად გამოხმობით გამოხატეს.“⁶⁸

მოგვიანებით, მასაჩუსეტსელმა ფერმერებმა კრებამდე გზა გაიკვლიეს. მათ ეს ფართომასშტაბიანი ინდივიდუალური წინააღმდეგობის გაწევით შეძლეს, რაც შეის აჯანყებასთან ერთად, კოლექტიურ ძალადობაში გადაიზარდა. საერთო ჯამში, სხვადასხვა შტატში წინააღმდეგობის ფორმები მეტად განსხვავებული იყო. როგორც თავიანთი (თითქმის) თანამედროვეები საფრანგეთში, ვირჯინიაში ფერმერები ხანძრებს აჩენდნენ იმ ადგილებზე, სადაც კანონის აღსასრულებლად საჭირო, საკუთრებასთან დაკავშირებული დოკუმენტები ინახებოდა.⁶⁹ ნიუ-ჯერსიში, „გადასახადების გადამხდელებმა შექმნეს დაჯგუფებები, რომლებიც აქციზის ამკრეფის ოფისს დაუფლნენ იმ გაცხადებული მიზნით, რომ არავისთვის დაეძალებინათ გადასახადის გადახდა“.⁷⁰ თავის შესანიშნავ ანალიზში, ბაუტონი ხსნის, რომ პენსილვანიაში [ჩვეულებრივმა ხალხმა] თავიანთი დასახლებების გარშემო შექმნა დაცვის კონცენტრირებული რგოლები. [...] პირველი წრე შედგებოდა ქალაქგარე დასახლებებში

⁶⁶ იქვე, გვ. 302.

⁶⁷ პოული, supra 16, გვ-გვ. 234-235.

⁶⁸ ჰოლტონი, „დაუმორჩილებელი ამერიკელები“, supra 13, გვ. 134.

⁶⁹ ჰოლტონი, „დაუმორჩილებელი ამერიკელები“, supra 13, გვ. 146.

⁷⁰ იქვე, გვ. 147.

მომუშავე გადასახადის ამკრეფი მუშაკებისგან, რომლებიც გადასახადების აკრების პროცესის ჩაშლას ცდილობდნენ. მეორე რგოლი მოიცავდა ქალაქგარე დასახლებების მოსამართლეებს, რომლებიც უარს აცხადებდნენ სამართალდამრღვევი გადასახადის გადამხდლებისა და გადასახადის ამკრეფების დასჯაზე. მესამე რგოლი შედგებოდა ნაფიცი მსაჯულებისგან, რომლებიც უდანაშაულოდ ცნობდნენ მათ, ვისაც ბრალი ედებოდა გადასახადების გადაუხდელობაში. მეოთხე რგოლი შედგებოდა შერიფებისა და კონსტებლებისგან, რომლებიც არ აპატიმრებდნენ იმ მოქალაქეებს, რომლებიც გადასახადებს არ იხდიდნენ. მეხუთე რგოლში კი ექცეოდა ჩვეულებრივი ხალხი, რომელიც არადალაღობრივი პროტესტის მეშვეობით ცდილობდა გადასახადების აკრეფისა და გადაუხდელობის გამო საკურების ჩამორთმევის პროცესის შეჩერებას. მეექვსე რგოლში მყოფი ადამიანები იგივე მიზნის მიღწევას ცდილობდნენ, ოღონდ ძალადობრივი, ბრბოს ქმედებებით. მეშვიდე რგოლი შედგებოდა თვითორგანიზებული სამხედროებისგან, რომლებმაც უარი თქვეს იმ ბრძანებების შესრულებაზე, რომელიც ამ პროტესტის შეჩერებისკენ იქნებოდა მიმართული.⁷¹

მასაჩუსეტსში შეის აჯანყებას სამი ძირითადი შედეგი მოჰყვა. პირველი, - გუბერნატორმა კერძო წყაროების მეშვეობით ჩამოაყალიბა ჯარი აჯანყებულთა დასამარცხებლად. იმ 153 პიროვნებისგან, რომლებმაც ამაში კონტრიბუცია შეიტანეს, ნახევარზე მეტი სპეკულანტები იყვნენ.⁷² მართალია, კონტინენტურმა კონგრესმა აჯანყების ჩასახშობად ყველა შტატს \$530 000 მოსთხოვა, თუმცა ამ მოთხოვნას მხოლოდ ვირჯინია დაემორჩილა. მრავალი ნაციონალისტის აზრით, ამ შემთხვევაში კოლექტიურად მოქმედების უუნარობა იმას ადასტურებდა, რომ კონფედერაცია მეტად სუსტი იყო და არსებობდა ძლიერი ცენტრალური მთავრობის შექმნის საჭიროება.

მეორე, - მასაჩუსეტსის კანონმდებლებმა უკან დაიხიეს. 1786 წლის შემოდგომაზე, „იგივე კანონმდებლები, რომლებმაც აჯანყების მაპროვოცირებელი გადასახადები დააწესეს და რომლებმაც გაზაფხულისა და ზაფხულის განმავლობაში გადასახადების შემამსუბუქებელ რამდენიმე ღონისძიებას მხარი არ დაუჭირეს, ახლა ფერმერებს დიდი გადასახადებისა და ვალების შემამსუბუქებელი ფართო ღონისძიებები შესთავაზეს.“⁷³

მესამე, - 1787 წლის არჩევნებში ქალაქის შეხვედრებმა კრების წევრთა ორი მესამედი ჩაანაცვლა და გუბერნატორი დაამარცხა. „1787 წლის აპრილ-მაისის არჩევნები წინა წელს ჩატარებული არჩევნებისგან იმით განსხვავდებოდა, რომ იმ დროისთვის, მთავრობის მიმართ ბრაზი საუბრის იმდენად გავრცელებული თემა იყო, რომ ბევრი ფერმერი დარწმუნდა, მთელი შტატის მასშტაბით, მათი თანამოაზრეები საკუთარი ქალაქის შეკრებებზე გამოცხადდებოდნენ იმ მიზნით, რომ ასამბლეის უმრავლესობა ჩაენაცვლებინათ.“⁷⁴ ამ ანალიზში დამფუძნებლების კოლექტიური ქმედების პრობლემა იყო არა პატიმრის დილემა (როგორც ამას ამტკიცებს პოული),⁷⁵ არამედ კოოპერაციული, სიმეტრიული თამაში. 1786

⁷¹ ბუტონი, „დემოკრატიის მოთვინიერება“, supra 10, გვ. 146.

⁷² ლ. რიჩარდსი, supra 11, გვ. 78.

⁷³ ჰოლტონი, „დაუმორჩილებელი ამერიკელები“, supra 13, გვ. 155.

⁷⁴ ჰოლტონი, „დაუმორჩილებელი ამერიკელები“, supra 13, გვ. 156.

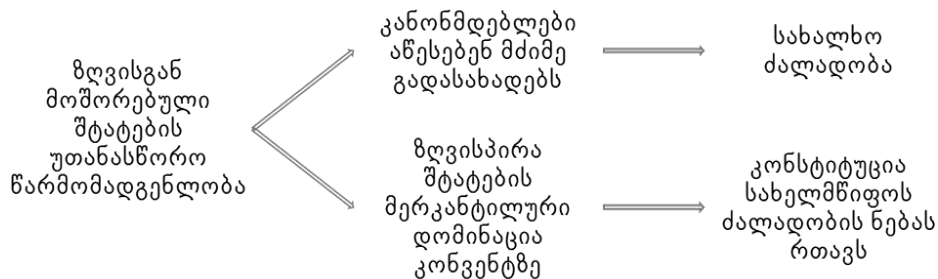
⁷⁵ პოული, supra 16, გვ-გვ. 234-235

წლის არჩევნებზე კოოპერაციის ნაკლებობის შედეგი სწორედ ინფორმაციის ნაკლებობა იყო და არა - სოლიდარობის ნაკლებობა.⁷⁶

რეალური თუ მოსალოდნელი ძალადობის რისკის წინაშე აღმოჩენილებმა, ასევე სხვა შტატების კანონმდებლებმაც, რომლებიც არ ყოფილან ჩანაცვლებული (როდ აილენდისა და პენსილვანიისგან განსხვავებით), უკან დაიხიეს. სამხრეთ კაროლინაში მთავრობამ უკან დაიხია 1785 წელს, როდესაც „სავარაუდო იყო, რომ ძალადობის გამოყენებით, ზღვისპირა ზოლის (low-country⁷⁷) ლიდერები დაკარგავდნენ სხვა შიდა დასახლებების (up-country⁷⁸ და back-country⁷⁹) მხარდაჭერას და, ამასთან ერთად, კრების კონტროლის შესაძლებლობასაც“.⁸⁰ მერილენდში „გაყოფილმა მთავრობამ უკან დაიხია და ზეწოლა შეამსუბუქა“.⁸¹ ვირჯინიაში 1786 წლის 4 დეკემბერს მედისონმა ჯეფერსონს წერილში მისწერა: „ასაკრეფი გადასახადის ლითონის ფულით გადასახდელი ნაწილის გადახდა თამბაქოთი გადახდაც შესაძლებელია. ხალხისთვის ტვირთის ამგვარი შემსუბუქება ყველას იმდენად სურდა და ამას ყველა იმდენად აქტიურად ითხოვდა, რომ მისი უარყოფა შეუძლებელი იყო ხალხის რაიმე უფრო უარესი ჩანაფიქრის წაქეზების გარეშე“.

2.4. კონვენტი და კონსტიტუცია

მასაჩუსეტსსა და სხვა შტატებში მიმდინარე მოვლენებს ცალსახად მნიშვნელოვანი გავლენა ჰქონდა როგორც ფედერალური კონვენტის მოწვევაზე, ისე უშუალოდ კონსტიტუციის შინა-არსობრივ მხარეზე. სქემატურად:

⁷⁶ პენსილვანიასთან დაკავშირებით მსგავსი შენიშვნებისთვის, იხ., ასევე, ბუტონი, „დემოკრატიის მოთვინიერება“, supra 10.

⁷⁷ სამხრეთ კაროლინისა და ჯორჯიის შტატების ზღვისპირა ზოლის დაბლობი დასახლებები (მთარგმნელის შენიშვნა).

⁷⁸ შიდა, ზღვისგან დაშორებული (შესაძლოა, მაღლობიც) ტერიტორია. განსაკუთრებით, თუ მეჩხერად დასახლებულია (მთარგმნელის შენიშვნა)..

⁷⁹ ასევე შიდა, ზღვისგან დაშორებული ტერიტორია. თუმცა უფრო სასოფლო ტიპის (მთარგმნელის შენიშვნა).

⁸⁰ ბრაუნი, supra 15, გვ. 80.

⁸¹ იქვე, გვ. 128.

კონვენტის მოწვევა იმ ხუთი შტატის მიერ შექმნილი კონსტიტუციის გადასასინჯად, რომლებმაც საკუთარი დელეგატები ანაპოლისში გაგზავნეს 1786 წლის სექტემბერში, შესაძლოა შორს წასულიყო, რომ არა შეის აჯანყება, რომელმაც წაახალისა ვაჭრები, პოლიტიკოსები და გენერლები, რომლებიც უფრო ძლიერი ეროვნული მთავრობის მომხრენი იყვნენ. ვაჭარმა სტივენ ჰიგინსონმა, რომელიც იმედოვნებდა, რომ კრიზისი უფრო მტკიცე გაერთიანების ჩამოყალიბებას მისცემდა ბიძგს, თავის მეგობარ ჰენრი კნოქსს (ომის მინისტრი) მისწერა, რომ აჯანყება „უნდა გამოვიყენოთ როგორც ტარი, რომელსაც საუკეთესო ნაყოფს მივამაგრებთ“.⁸² თავის მხრივ, კნოქსი თავის მეგობარ ჯორჯ ვაშინგტონს, გაზვიადებულ და განგაშის მომგვრელ წერილებს წერდა.⁸³ ზოგიერთი ნაციონალისტი, ლოგიკურად იმედოვნებდა, რომ ძალადობის ჩახშობა არც ისე სწრაფად მოხდებოდა. „მანამ, სანამ ამბოხი საბოლოოდ ჩახშობილ იქნებოდა, [გენერალი ჯონ] ბრუქსი მეტად გახარებული იყო მისი ხილვით. იგი ამაში მხოლოდ კარგს ხედავდა. მას იმის იმედიც კი ჰქონდა, რომ აჯანყებულები უფრო გათამამდებოდნენ. 'თუკი ამბოხებულები ძარცვას დაიწყებენ,' - წერდა ბრუქსი, 'ვფიქრობ, ამას დიდი შედეგი ექნება.' აღნიშნული კარგი პროპაგანდა იქნებოდა უფრო ძლიერი ეროვნული მთავრობის შესაქმნელად.“⁸⁴

მართალია, მხოლოდ არაპირდაპირი მტკიცებულებები არსებობს იმისა, რომ შეის აჯანყებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა კონგრესის გადაწყვეტილებაზე, გაკეთებულიყო ფედერალური კონვენტის შემოთავაზება და, ასევე, სხვა შტატების - გარდა როდ აილენდისა - გადაწყვეტილებაზე, გაეგზავნათ დელეგატები, იმის მტკიცებულება, რომ თუ არა ეს შემთხვევა, ვაშინგტონი კონვენტს არ დაესწრებოდა, უტყუარი ჩანდა. ასევე, შესაძლოა, მაგრამ სამტკიცებლად ძნელი, რომ კონვენტი სასიცოცხლოდ აუცილებელ საიდუმლო ხასიათის შენარჩუნებას ვერ მოახერხებდა, ვაშინგტონი რომ პრეზიდენტი არ ყოფილიყო,⁸⁵ არც შტატების მიერ დოკუმენტის რატიფიკაცია მოხდებოდა, თუკი მას ვაშინგტონის სახელი არ გაამყარებდა.

თუმცა ეს საკითხები მეორეხარისხოვანია იმ გავლენისთვის, რომელიც აჯანყებამ იქონია კონვენტის ფარგლებში წარმართულ დებატებსა და საბოლოო დოკუმენტზე. მედისონის მიერ კონვენტზე გაკეთებული ჩანაწერები ათობით პირდაპირ და ირიბ მითითებას შეიცავს მასაჩუსეტსში მიმდინარე მოვლენებზე, - ხშირად, დემოკრატიის „ტურბულენტულობის“ გაკიცხვის თანხლებით.⁸⁶ ქვემოთ მოცემულია „ჯერიმანდერინგით“ სახელგანთქმული ელბრიჯ ჯერის სიტყვები:

ის ბოროტება, რომლის შემსწრენიც ახლა ვართ, მომეტებული დემოკრატიის შედეგია. ხალხს არ უნდა, რომ სიმამაცე აკლდეთ, მაგრამ ისინი ვითომ-პატრიოტების მიერ არიან გაბითურებული. მასაჩუსეტსში გამოცდილებით სრულად დამტკიცდა ის, რომ მათ ყოველ-

⁸² რ. ბრინერი, „ცეცხლი ჩვენს ფეხქვეშ: შეის აჯანყება და მისი კონსტიტუციური გავლენა“, სადისერტაციო ნაშრომი, კოლუმბიის უნივერსიტეტი, ნიუ იორკი, 1993, თავი 5.

⁸³ იქვე, თავი 6.

⁸⁴ რიჩარდსი, supra 11, გვ. 128.

⁸⁵ კ. როსიტერი, „დიდი კონვენტი“, ნორტონის გამომცემლობა, ნიუ იორკი, 1987. გვ-გვ. 167-168.

⁸⁶ იხ., მაგალითად, ფარანდი, supra 34, ტომი I, გვ. 51 (რენდოლფი), გვ. 299 (ჰამილტონი), გვ. 430 (მედისონი).

დღიურად ითრევენ დამღუპველ ქმედებებსა და მოსაზრებებში ინტრიგანი ადამიანების მიერ ცირკულირებული იმ ყალბი ცნობებით, რომლებსაც ადგილზე ვერავინ უკუაგდება. ერთი მთავარი ბოროტება მომდინარეობს მთავრობის ადმინისტრაციაში დასაქმებულთა სათანადო უზრუნველყოფის სურვილიდან. საჯარო მოხელეების შიმშილით დახოცვა დემოკრატიის მაქსიმუმი იქნებოდა. მან ასევე ახსენა მასაჩუსეტსში ხელფასების შემცირებასთან დაკავშირებით დაყენებული მოთხოვნები და გუბერნატორის ხელფასზე თავდასხმაც, რომელიც თვით კონსტიტუციითაა უზრუნველყოფილი. მან თქვა, რომ აქამდე მეტისმეტად რესპუბლიკელი იყო: ის ჯერ კიდევ რესპუბლიკელი იყო, მაგრამ გამოცდილებამ ასწავლა ლეველერული სულისკვეთების საშიშროების შესახებ.⁸⁷

აღსანიშნავია, რომ გუბერნატორის ხელფასზე იერიში იმიტომ მიიტანეს, რომ, როგორც ზემოთ ვახსენე, იგი ზოგადი დეფლაციით სარგებელს იღებდა და არა „ლეველერული სულისკვეთების“ გამო.

კონსტიტუციის პრეამბულა განამტკიცებს „შიდა სამართლიანობის დამკვიდრებისა“ და „სიმშვიდის უზრუნველყოფის“ განზრახვას. ეს მიზნები შეგვიძლია წავიკითხოთ, ნაწილობრივ მაინც, როგორც კრედიტორებისა და ობლიგაციონერების დაცვა და როგორც ფედერალური მთავრობისთვის შეის მსგავსი აჯანყებების ჩასახშობად ავტორიზაციის მიცემა. როგორც აღინიშნა, ზოგიერთი მიმომხილველისთვის კონსტიტუციის ყველაზე ღირებული ნაწილი I.10 მუხლის აკრძალვა იყო. სხვები კი ასეთად I.8 მუხლს მიიჩნევდნენ, რომლის თანახმადაც, „კონგრესი უფლებამოსილია, მიიღოს ზომები მილიციის შეკრებისათვის - კავშირის კანონების აღსრულების, აჯანყებების ჩახშობისა და გარედან თავდასხმების აღკვეთის მიზნით“, IV.4 მუხლს, რომელიც განამტკიცებს, რომ „შეერთებულმა შტატებმა [...] უნდა დაიცვას [თითოეული შტატი] თავდასხმისგან; ლეგისლატურის ან აღმასრულებელი ხელისუფლების (როდესაც საკანონმდებლო დაწესებულების შეკრება არ ხერხდება) თხოვნის შემთხვევაში - შინაგანი აშლილობისგანაც,“ ან კიდევ I.9 მუხლს, რომელიც განამტკიცებდა, რომ „დაუშვებელია *habeas corpus* პრივილეგირებული უფლების შეჩერება, გარდა ისეთი შემთხვევებისა, როდესაც ამას მოითხოვს სახელმწიფოს უსაფრთხოება ამბოხების ან გარედან თავდასხმის დროს“. ამ დებულებათა მსგავსს კონფედერაციის მუხლები არაფერს შეიცავდა.

მომავალში ობლიგაციონერების დაცვის განზრახვა უნდა გაიმიჯნოს არსებული ობლიგაციონერების და ომის დროს გამოცემული ქალაქის მფლობელების დაცვის სურვილისგან. მეორე შემთხვევაში კონვენტი ითვალისწინებდა დაცვის გარკვეულ გარანტიებს, მაგრამ არა სრულ დაცვას. კონსტიტუცია ექსპლიციტურად არ ადგენს, რომ ახალი მთავრობა სესხს ნომინალური ღირებულებით დაფარავს. ამის შესახებ შეთავაზებამ კონვენტზე გაიჟღერა, მაგრამ არ იქნა გაზიარებული, რადგან მას შესაძლოა „სპეკულაციების საბაბი შეექმნა“.⁸⁸ ნაცვლად ამისა, კონსტიტუციაში ჩაიწერა უფრო ნეიტრალურად ჩამოყალიბებული VI.1 მუხლი, რომელიც მიიღეს იმ გათვლით, რომ იგი მართლაც უზრუნველყოფდა ვალის დაფარვას. წინადადებები კონგრესისთვის შტატების ვალის დაფარვის უფლებამოსილების

⁸⁷ ჯერი, ციტირებული ფარანდის მიერ, *supra* 34, ტომი I, გვ. 48.

⁸⁸ ფარანდი, *supra* 34, ტომი II, გვ. 413.

მინიჭების ან ამ ვალდებულების დაკისრების შესახებ კონვენტმა არ გაიზიარა. მოგვიანებით, ელსვორტმა განაცხადა, რომ ჯერის შეთავაზება იყო „კონტინენტური ფული შეერთებული შტატების სხვა ლიკვიდირებულ ფასიან ქალაქებთან თანაბარ პირობებში ყოფილიყო ჩაყენებული (ხაზგასმა ავტორისაა)⁸⁹ და, რომ ჯერიმ, „რომელსაც ამგვარი ქალაქები უხვად უნდა ჰქონოდა მფლობელობაში“, უარი თქვა კონსტიტუციაზე ხელის მოწერაზე, რადგან კონვენტმა მისი შემოთავაზება უკუაგდო. ჯერიმ კატეგორიულად უარყო საკუთარი საქციელის ამგვარი ახსნა.⁹⁰

ჯერის ასევე ჰქონდა ფედერალური ფასიანი ქალაქები და იგი დაუინებით ითხოვდა კონსტიტუციაში სესხის დაფარვის ექსპლიციტური ვალდებულების ჩანერას. სამი სხვა დამფუძნებელი (შერმანი, კინგი და ელსვორტი), რომლებსაც ასევე გააჩნდათ ამგვარი ფასიანი ქალაქები, ჯერის ამაში ეთანხმებოდნენ.⁹¹ თუმცა, საერთო ჯამში, - და, ხშირად არასწორად გაგებული „ბერდის თემისის“ საპირისპიროდ, - ნაკლებსავარაუდოა, რომ დამფუძნებლების გადაწყვეტილებები მათი პერსონალური ეკონომიკური ინტერესებით იყო განპირობებული. ეს გადაწყვეტილებები, შესაძლოა, მათი ამომრჩევლების ინტერესებით და იმ რწმენით ყოფილიყო გამოწვეული, რომ ვალის დაფარვა რატიფიკაციის პროცესს გააიოლებდა.

ჩემი აზრით, შეის აჯანყებაზე ფერმერების რეაქცია გადაჭარბებული იყო. უილიამ სმიტისთვის მიწერილ 1787 წლის 13 ნოემბრით დათარიღებულ წერილში ჯეფერსონი წერს: „ჩვენი კონვენტი მეტისმეტადაა გოცებული მასაჩუსეტსის დაუმორჩილებლობით: ისინი თვალის დახამხამებაში შევარდნენ ამზადებენ იმისთვის, რომ საქათმეში წესრიგი უზრუნველყონ“. იმედია, ღვთის ნებით, ეს მუხლი ახალი კონსტიტუციის მიღებამდე შეიცვლება“. არ ვიცი, რომელ მუხლს გულისხმობდა აქ ჯეფერსონი - „აჯანყების“ შესახებ (I.9), „შიდა არეულობის“ შეახებ (IV.4), თუ „დაუმორჩილებლობის“ შესახებ (I.8). თუმცა ნათელია, რომ აღნიშნული მუხლი დამფუძნებლებმა უეცარი ემოციური იმპულსის შედეგად მიიღეს, - „თვალის დახამხამებაში“.

შეუძლებელია იმის დამტკიცება, რომ მათი შიში უფრო ინტუიციური იყო, ვიდრე რაციონალური. ჩემთვის, იმის დაჯერების საფუძველი, რომ ეს მართლაც ემოციური შიში იყო, შესაძლოა ლა ფონტენის ერთ სტროფში შევაჯამოთ: „ყველას ადვილად სჯერა იმისი, რისიც ეშინია და რისი იმედიც აქვს“. ფაქტები არ ადასტურებს მრავალჯერ გამეორებულ მტკიცებას იმის შესახებ, რომ დამფუძნებლები „ლეველერები“ იყვნენ და „აგარარულ კანონებს“ ითხოვდნენ. როგორც ზემოთ აღინიშნა, მასაჩუსეტსის გუბერნატორის ხელფასის შემცირების მოთხოვნა უბრალოდ იმის მოთხოვნა იყო, რომ ამ ხელფასის დეფლაციასთან შესაბამისი გამხდარიყო. არც იმის მტკიცებულება არსებობს, რომ დამფუძნებლები ცდილობდნენ თავიდან აეცილებინათ სესხის გადახდა. არ არსებობდა რაიმე კონკრეტული მიზეზი იმისა, თუ რატომ არ შეიძლებოდა ფერმერების გაკოტრების გამომწვევი მიზეზი - ლითონის ფულის დეფიციტურობა - აღმოფხვრილიყო ქალაქის ფულის გამოშვებით, როგორც ეს იყო 1776

⁸⁹ იქვე, ტომი III, გვ. 171.

⁹⁰ იქვე, გვ. 240.

⁹¹ მაკდონალდი, supra 33, გვ-გვ. 105-106.

წლამდე. ომის შემდეგ სასოფლო დასახლებებს არ მოუწევდათ რაიმე განსაკუთრებული ხარჯის გაღება, რომლის გამოც საჭირო გახდა არაუზრუნველყოფილი ქალაქის ფულის გამოშვება.

კონსტიტუციამ, უფრო ზუსტად კი, ჰამილტონის გეგმამ, რომელმაც მისი შემუშავება შესაძლებელი გახადა, მართლაც გაფანტა შუღლი საზოგადოების სხვადასხვა ფენას შორის. მან დააკმაყოფილა როგორც მიწის მესაკუთრეთა, ისე ვაჭართა ინტერესები იმით, რომ დასაშვები გახადა ფედერალური ტარიფებისა და აქციზების დაწესება და ამ შემოსავლის გამოყენება ფედერალური და შტატის ობლიგაციების ნომინალურ ღირებულებაში დასაფარად. თუმცა კონსტიტუციამ თავის მიზანს მიაღწია არა მხოლოდ შტატების კანონმდებელთა უსამართლობის გამო, არამედ იმითაც, რომ კონფედერაციის დეცენტრალიზებული ბუნების გამო, არსებულ არაეფექტურობას გაუმკლავდა.⁹²

3. საფრანგეთი: გლეხები და დეპუტატები, ჯარისკაცები და ბრბოები

საფრანგეთში, კონსტიტუციის შექმნის პროცესსა და ძალადობას შორის კავშირს განსხვავებული ფორმა აქვს. ძალადობას მოშორებულ სასოფლო დასახლებებსა ან ქალაქებში არ უთამაშია როლი გენერალური შტატების მოწვევის პროცესში, რომელმაც შემდგომ საკუთარი თავი დამფუძნებელ ეროვნულ კრებად გარდაქმნა. ლუი XVI-მ გენერალური შტატები იმიტომ მოიწვია, რომ ქვეყანას ფული გამოეღია, ნაწილობრივ იმის გამო, რომ იგი (ლუი) ამერიკელ რევოლუციონერებს ეხმარებოდა და მას სჭირდებოდა ერის თანხმობა მის მიერ შეთავაზებულ გადასახადებზე. ამის საპირისპიროდ, ძალადობას ქალაქგარე დასახლებებსა და პარიზში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა თავად *კონსტიტუციისთვის*.

ლეფვერი⁹³ და მარკოფი⁹⁴ გვთავაზობენ სასოფლო დასახლებებში 1789 წლის გაზაფხულსა და ზაფხულში წარმოქმნილი ძალადობის არაჩვეულებრივ სინთეზს (ამ უკანასკნელი წიგნის ციტირებისას, რომელიც არასრულყოფილი ინგლისურითაა დაწერილი, ტექსტის მოდიფიკაციას ხშირად ვაკეთებ). რაც შეეხება პარიზში სახელმწიფოს მხრიდან ძალადობასა და სახალხო ძალადობას, - ამის შესახებ კარონისა⁹⁵ და გოდშოს⁹⁶ ნაშრომებში, ალბათ, ყველაზე სრულყოფილი დისკუსიები გვხვდება. კესელმა⁹⁷ კი საუკეთესო მონოგრაფია დაწერა 1789 წლის 4 აგვისტოს მოვლენებთან დაკავშირებით, - როდესაც დამფუძნებელმა კრებამ ფეოდალური წყობა ერთ ღამეში გააუქმა.

⁹² კ. დოგერტი, „კოლექტიური ქმედება კონფედერაციის მუხლების მიხედვით“, კემბრიჯის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, კემბრიჯი, 2001.

⁹³ ჟ. ლეფვერი, „1789 წლის დიდი შიში“, გამომცემლობა Schocken, ნიუ იორკი, 1973.

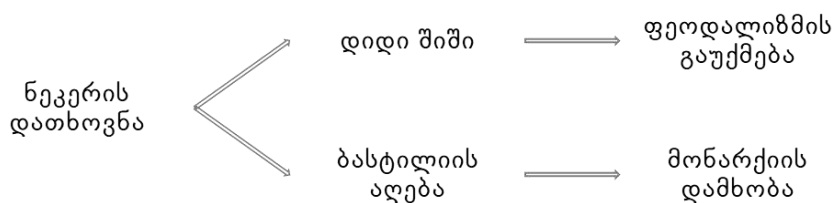
⁹⁴ ჯ. მარკოფი, „ფეოდალიზმის გაუქმება“, პენსილვანიის შტატის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, უნივერსიტეტის პარკი, პენსილვანია, 1996.

⁹⁵ პ. კარონი, „La tentative de contre-révolution de juin-juillet 1789“, 8, „Revue d'histoire moderne et contemporaine“, 1906-1907, 5-34, 649-678.

⁹⁶ ჟ. გოდშოტი, „ბასტილის აღება“, გამომცემლობა Gallimard, პარიზი, 1989.

⁹⁷ პ. კესელი, „1789 წლის 4 აგვისტოს ღამე“, გამომცემლობა Artaud, პარიზი, 1969.

ამ მოვლენებზე ქვემოთ საუბრისას, უბრალოდ თანმიმდევრულობის მიზნებიდან გამომდინარე, ქრონოლოგიას არ დავიცავ და მათ განვიხილავ შემდეგი თანამიმდევრობით: პირველ რიგში, შევხები 1789 წლის „დიდ შიშს“. შემდგომში, ვისაუბრებ პირდაპირ მიზეზ-შედეგობრივ კავშირზე, ერთი მხრივ, პროვინციებში მიმდინარე იმ მოვლენებს შორის, რომლებიც დიდი შიშით იყო გამოწვეული და, მეორე მხრივ - კრების მიერ 4 აგვისტოს მიღებულ გადაწყვეტილებას შორის. ამის შემდგომ, ნაბიჯ-ნაბიჯ განვიხილავ ლუი XVI-სა და მის გარემოცვაში მყოფი პირების მიერ კონტრრევოლუციის მოწყობის მცდელობას და იმას, თუ როგორ ჩაშალა პარიზში გამართულმა სახალხო კრებამ ეს გეგმა; ასევე, განვიხილავ მათი ქმედების ზოგიერთ შედეგს. ძალადობას პროვინციებსა და პარიზში საერთო მოტივი ჰქონდა, - მეფის მინისტრ ნეკერის დათხოვნა 11 ივლისს. სქემატურად ეს ასე გამოიყურება:

3.1. დიდი შიში

დიდი შიშის დასაბამი იყო გლეხების შიში, რომ დიდგვაროვანთა სამსახურში მყოფი ყაჩაღები მათ მარცვლეულის მოსავალს გაანადგურებდნენ და, შესაბამისად, შიმშილი მოუწევდათ, რაც ანარქიას დაამკვიდრებდა და კონტრრევოლუციისთვის ნიადაგს მოამზადებდა. ეს ყოველად უსაფუძვლო შიში იყო, რამაც მათ გადააწყვეტინა, მათ შორის, სასახლეებზე თავდასხმა, საკუთრების შესახებ დოკუმენტების განადგურება და აზნაურების დახოცვა. ქვემოთ უფრო დაწვრილებით განვიხილავ ამ მოვლენებს, რა დროსაც ყურადღებას გავამახვილებ პარიზიდან პროვინციებში ინფორმაციის გადინებაზე. შემდეგ სექციაში, განვიხილავ, ინფორმაციის გავრცელებას საპირისპირო მიმართულებითაც.

თუ ამერიკაში სოციალურ ფენებს შორის არსებული ყველაზე მნიშვნელოვანი კონფლიქტი დამფუძნებლებსა და ობლიგაციონერებს შორის არსებობდა, საფრანგეთში სიტუაციის დახასიათება შეიძლება როგორც დაპირისპირება გლეხებსა და მათ ფეოდალ ლორდებს შორის. გლეხებსა და ბატონებს შორის ურთიერთობა მეტად პიროვნული იყო. დე ტოკვილი გვთავაზობს ფრანგი გლეხების ყოველდღიური გაღიზიანებისა და დამცირების ნათელ აღწერას მათ აზნაურ მეზობლებთან შეხვედრის დროს:

ეს მეზობლები [ბატონის შუამავლები] მოდიან მის წასაყვანად საკუთარი მიწიდან და მას სხვაგან უფასოდ მუშაობას აიძულებენ. როდესაც იგი [გლეხი] ცდილობს ნერგების დაცვას იმ ცხოველებისგან, რომლებმაც დიდგვაროვნები ნადირობდნენ, ეს უკანასკნელნი მას ამაში ხელს უშლიდნენ. ისინი მის მოლოდინში წვანან მდინარეთა შესართავთან გადასახადის მოსათხოვად. აი ისინი ბაზრობაზეც მივიდნენ, რომ მას ფული გამოართვან მისი უფლების სანაცვლოდ, გაყიდოს საკუთარ მიწაზე მოყვანილი პროდუქტი; და როდესაც

მას, სახლში მისულს, დარჩენილი ხორბლის საკუთარი მოხმარებისთვის გამოყენება უნდა [...], მან ეს ხორბალი მათ წისქვილზე უნდა წაიღოს და პური მათ თონეში უნდა გამოაცხოს. [...] რისი კეთებაც არ უნდა დაიწყოს, იგი მუდამ ამ მომარბეებელ მეზობლებს გადაეყრება ხოლმე, რომლებიც მას გზას უღობავენ, მის სიამოვნებასა და სამსახურში ერევიან და მისი თავდაუზოგავი შრომის ნაყოფს შეექცევიან.⁹⁸

საუკუნეების განმავლობაში ასეთმა მძარცველურმა დამოკიდებულებამ ბიძგი მისცა ადგილობრივი გლეხების აჯანყებათა ("émeutes") მუდმივ ნაკადს.⁹⁹ ამავედროულად, მძიმე და თვითნებურმა გადასახადებმა რამდენიმე აჯანყება გამოიწვია,¹⁰⁰ რომელიც ასევე ლოკალური ხასიათისა იყო. მარკოფი ჩამოთვლის წინააღმდეგობის განწევის შემდეგ ძირითად ფორმებს:

- ძალაუფლების მიმნიჭებელი დოკუმენტების (ლორდების ტიტულების, საგადასახადო უწყებების, სამხედრო სამსახურში გასაწვევთა სიების) ხელში ჩაგდება და მათი განადგურება;
- დამნაშავეების (ლორდების, საგადასახადო ჩინოსნების, საკვებით მომარაგებასთან დაკავშირებული თანამდებობის პირების, იმ გლეხების, რომლებსაც ბაზარზე განზრახ არ გაჰქონდათ მარცვლეული) სახლების ძარცვა;
- იმ თანამოაზრეების დახსნა, რომლებიც შესაძლოა, გაეწვიათ სავალდებულო სამხედრო სამსახურში ანდა დაეკავებინათ წინააღმდეგობის მოძრაობაში მონაწილეობის გამო;
- ლორდების ან სასულიერო პირებისგან წადებული მარცვლეულის ან ფულის რედისტრიბუცია;
- საზოგადოებრივი სოლიდარობის დამრღვევებისთვის ხარჯების დაწესება, კერძოდ, მუქარა ან თავდასხმა იმ გლეხებზე, რომლებიც ბოიკოტის მიუხედავად, ფულს უხდიდნენ ეკლესიასა და ლორდებს; ასევე, მათზე, ვისაც შესაძლოა, მუშად ემუშავა მიუღებლად დაბალი ხელფასის სანაცვლოდ, ანდა ვისაც, შესაძლოა, ბაზრამდე მარცვლეულობის მიტანაში მიუღებლად მაღალი საფასურის გადახდა მოეთხოვა¹⁰¹

როგორც მოსალოდნელია, ყველაფერი, რაც ზემოთაა ჩამოთვლილი, ლოკალური სამიზნეა. ვინაიდან გლეხებს არ შეეძლოთ მარცვლეულის სპეკულანტების იდენტიფიცირება, მათ ამ უკანასკნელებზე პირდაპირ თავდასხმა არ შეეძლოთ. *Mutatis mutandis*, პარიზის პურის ბუნტთან დაკავშირებით გამოთქმული შემდეგი მოსაზრება, სავარაუდოდ, ასევე ვრცელდება სოფლის დასახლებებზე: „მომხმარებლები უფრო მიდრეკილნი იქნებოდნენ ბრაზი მცხობელზე - უშუალო მჩაგვრელზე - ენთხიათ, ვიდრე - გაცილებით ოლიმპიურ სპეკულან-

⁹⁸ ა. ტოკვილი, „Ancien Régime და საფრანგეთის რევოლუცია“, კემბრიჯის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, კემბრიჯი, 2011. გვ. 38.

⁹⁹ ჟ. ნიკოლასი, „ფრანგული აჯანყება“, გამომცემლობა Gallimard, პარიზი, 2008.

¹⁰⁰ იქვე.

¹⁰¹ მარკოფი, supra 94, გვ.გვ. 261-252.

ტზე”.¹⁰² გლეხებისთვის არც პარიზისკენ დაძვრა იყო მარტივი სასამართლოში კონტრრევოლუციონერ დიდგვაროვნებზე თავდასასხმელად, რომლებიც მიიჩნეოდნენ, რომ ყაჩაღებს ფულს უხდიდნენ ჯერ კიდევ მწვანე მარცვლეულის მოჭრაში. ნაცვლად ამისა, გლეხებმა საკუთარი ბრაზი ადგილობრივი ელიტებისკენ მიმართეს.

მათ ქმედებას ლოკალური სამიზნეები ჰყავდა და ბუნებითაც ადგილობრივი იყო. თუმცა, განსაზღვრულ ფარგლებში, დროის თვალსაზრისით და საერთო ექსტერნალური მამოძრავებლებიდან - მაგალითად, ცუდი მოსავლიდან გამომდინარე, ეს ქმედებები კოორდინირებული იყო. 1789 წლის ახალ ამბებში პარიზიდან, დაიწერა: „გლეხების ქმედებათა სამიზნეები შესაძლოა, მართლაც ადგილობრივი იყოს, მაგრამ მათი ქმედების [...] მიზნებია შორის იყო ეროვნული პოლიციისა და რევოლუციური ელიტების გადაწყვეტილებები“.¹⁰³ როგორც ამერიკაში, აქაც იყო დიფუზიისა და გავრცელების ეფექტი. საფრანგეთში ამას სამი ფორმა ჰქონდა: „ერთი ამბობება მეორეს აძლევს ბიძგს, ვინაიდან მჩაგვრელი ძალები უფრო სუსტნი ჩანან, ვიდრე აქამდე. ეს ძალები მარცხით არის შესუსტებული. საუბარი მიმდინარეობს ორგანიზაციულ შესაძლებლობებთან და ტაქტიკასთან დაკავშირებით და ფორმირების წარმატებული სახეების შესახებ ცოდნამ ფართო გავრცელება პოვა“.¹⁰⁴ პირველი ორი მექანიზმის ამერიკაში არსებობა ნაკლებად სავარაუდო იყო: ერთი შტატის სისუსტე ან მისი რეპრესია ვერ გამოიწვევდა და ვერ მიანიშნებდა სხვა შტატების სისუსტეზე. მართალია, თეორიულად, თუკი კონფედერაცია ვერ მოახერხებდა მასაჩუსეტსის მეამბოხეების წინააღმდეგ ჯარის შექმნას, ეს შესაძლოა გარკვეული სიგნალი ყოფილიყო სხვა შტატის მეამბოხეებისთვის, მაგრამ, როგორ ჩანს, ბაიესიანური მექანიზმი არ მოქმედებდა.

დიდი შიში იყო არა მხოლოდ ერთი, არამედ რამდენიმე მოძრაობა. მისი უმთავრესი ისტორიკოსის, ჯორჯ ლეფევრის თანახმად, იგი თანადროულად, თუმცა ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად წარმოიშვა საფრანგეთის ექვს რეგიონში,¹⁰⁵ 1789 წლის ივლისის შუაში. შემდგომმა კვლევებმა მეშვიდეც აღმოაჩინა.¹⁰⁶ მართალია, ლეფევრი ფრთხილად მიჯნავს ერთმანეთისგან ივლისის შიშს და 1789 წლის მარტი-ივნისის შიმშილის გამო მის მიერ ნაკარნახევ ქმედებებს (არც ერთ რეგიონს არ გამოუცდია ორივე მათგანი ერთდროულად), მაგრამ ეს ორი მოძრაობა არაერთი საერთო მექანიზმით ხასიათდება.

გაზაფხულზე, 1788 წლის ცუდი მოსავლის შემდეგ, მარცვლეულობის დეფიციტმა კიდევ უფრო გაზარდა მაწანწალების, მათხოვრებისა და ბანდიტების რიცხვი ქალაქგარე დასახლებებში. ერთი მხრივ, მაწანწალებისა და მათხოვრების არსებობა ჩვეულებრივი (და, ხშირად, - საშიში) მოვლენა იყო, თუმცა შიმშილობის პერიოდმა მათი რაოდენობა გაიზარდა ისე, რომ ამ უკანასკნელებს დიდი დაჯვუფებების (ბანდების) შექმნა შეეძლოთ. მათი მხრიდან გლეხების წინააღმდეგ მიმართულ ქმედებებს სხვადასხვა ფორმა ჰქონდა, - რეკეტისგან დაცვიდან მოსავლის დროზე ადრე ხორბლის მოჭრამდე. ფერმერები უარს

¹⁰² ს. კაპლანი, „შიმშილზე დაფუძნებული დარწმუნება მეთვრამეტე საუკუნის საფრანგეთში“, 72, "Transactions of the American Philosophical Society". გვ.გვ. 1-79. გვ. 8.

¹⁰³ მარკოფი, supra 94, გვ. 331.

¹⁰⁴ იქვე, გვ. 369.

¹⁰⁵ ლეფევრი, supra 93.

¹⁰⁶ კ. რამსეი, „დიდი შიშის იდეოლოგია“, ჯონს ჰოპკინსის გამომცემლობა, ბალტიმორი, 1991.

ამბობდნენ მარცვლეულის გაყიდვაზე შრომის დღეს, იმის გამო, რომ ისინი ვალდებულნი იყვნენ მარცვლეული ადგილობრივი ქალაქების ბაზარზე გაეყიდათ. ვინაიდან ამ მუშებს ქალაქში არ უშვებდნენ იმის გამო, რომ ქალაქის ბინადარი არ იყო, „მათთვის მხოლოდ ერთი გზა ირჩებოდა- გაეჩერებინათ მოძრავი ვაგონები და დაუფლებოდნენ იქ არსებულ სიმინდისა და ფქვილის ტომრებს, რის სანაცვლოდაც ან იხდიდნენ შესაბამის ფასს, ან - საერთოდ არაფერს.“¹⁰⁷ ამავედროულად, გლეხებს ეშინოდათ „ქალაქიდან წამოსული უეცარი და, როგორც ჩანს, სპონტანური ექსპედიციებისა, რომლებიც ფერმიდან ფერმაში დადიოდნენ მარცვლეულის საყიდლად, უფრო სწორად, ფერმერებს თავიანთი მარაგის გაყიდვას აიძულებდნენ.“¹⁰⁸ ამ ქმედებათა შედეგი იყო განზოგადებული შიშისა და ეჭვის ნიადაგის შექმნა, რადგან არა მხოლოდ ქალაქისა და ქალაქგარე დასახლებების მხარეები იყვნენ ორმხრივი ტერორის ქვეშ, არამედ „აჯანყებაში მონაწილე გლეხების კი ერთმანეთისთვის შიშის მომგვრელ ობიექტებად გადაიქცნენ. ისინიც, ვინც აჯანყებაში მონაწილეობდნენ, მათთვის შეერთების შემოთავაზებაზე საპასუხოდ უარს იშვიათად იღებდნენ. [...] თითოეული ამბოხის დროს, გლეხებს უნდოდათ, მათ შეერთებოდნენ, მაგრამ, ამავედროულად, ამის ეშინოდათ. ხალხი თავის თავს თვითონვე აშინებდა (*se faisait peur à lui-même*)“.¹⁰⁹

მარცვლეულის დეფიციტმა შვა ეჭვი იმის შეახებ, რომ ამის მიზეზი სპეკულანტების მიერ ზედმეტი სასაქონლო მარაგების დაგროვება იყო. „ხალხს არასოდეს უნდა იმის აღიარება, რომ მათი სიდუხჭირისა და გაჭირვების მიზეზი მართოდენ ბუნების ძალები შეიძლება იყოს“.¹¹⁰ მე-18 საუკუნის საფრანგეთში შიმშილობის ყველა ეპიზოდი კონსპირაციულ ახსნებს აძლევდა დასაბამს. მართალია, ეს ჭორები შესაძლოა, ამ შემთხვევაში მცდარი იყოს, მაგრამ ისინი ხშირად გამართლებული იყო.¹¹¹ ეჭვებმა შესაძლოა ორი ფორმა მიიღოს. უფრო ნაკლებად ინტუიციურ და მეტად რაციონალურ ვერსიაში გლეხებს სჯეროდათ, რომ კონსპირატორები მოგების მაძიებლები იყვნენ, ვინც გულგრილნი იყვნენ მათი (გლეხების) კეთილდღეობის მიმართ. ხოლო უფრო ექსტრემალურ შემთხვევაში მათ სჯეროდათ, რომ კონსპირატორებს გლეხების რაოდენობის შემცირება უნდოდათ მათი შიმშილამდე მიყვანით. 1789 წლის გაზაფხულზე, პირველი ვერსია დომინირებდა, რაც შესაძლოა იმის ასახსნელად გამოიყენოთ, თუ რატომ იყო ამ დროს „საკვების უზრუნველსაყოფი“ ღონისძიებები უფრო გავრცელებული, ვიდრე „ანტი-სენიორული“¹¹² შემთხვევები.¹¹³ ბანდიტების შიში ენდემური იყო, მაგრამ - ლოკალური: არავინ ფიქრობდა იმის შესახებ, რომ ძარცვები ეროვნულ დონეზე იყო ორკესტრირებული. ამასთან, ივარაუდებოდა, რომ ყაჩაღებს, გლეხების მსგავსად, შიმშილი ამოძრავებდათ. ივლისში მეორე ტიპის ეჭვმა იმძლავრა. გლეხები შიშობდნენ, რომ არისტოკრატებმა სამსახურში

¹⁰⁷ ლეფევრი, supra 93, გვ. 26.

¹⁰⁸ იქვე, გვ. 28.

¹⁰⁹ იქვე, გვ-გვ. 55-56.

¹¹⁰ იქვე, გვ. 24.

¹¹¹ კაპლანი, supra 102.

¹¹² ფეოდალური დამოკიდებულებების მოწინააღმდეგე. ფეოდალური სისტემა საფრანგეთში 1627 წელს ჩამოყალიბდა და მოიცავდა მიწის განაწილების ინსტიტუტს. საფრანგეთის მოსახლეობის დიდი ნაწილი სოფლად სწორედ ამ სისტემით სარგებლობდა მიწით: სენიორი (ფეოდალი) მიწის ნაწილს ანიჭებდა ოჯახს როიალტის (ხარკის) სანაცვლოდ (მთარგმნელის შენიშვნა).

¹¹³ მარკოფი, supra 94, გვ. 276.

აიყვანეს ბანდიტები მოუმწიფებელი მარცვლეულის მოსაჭრელად, იმის გამო, რომ ქაოსი და ანარქია შექმნილიყო, რაც რევოლუციას შეასუსტებდა. ამას ემატებოდა უცხოეთიდან თავდასხმის შიში, რომელიც, როგორც ივარაუდებოდა, მეფის სავოიაში გახიზნული რეაქციონისტი ძმა გრაფი დ'არტუა გეგმავდა. როგორც აღინიშნა, ეს შიში სრულად უსაფუძვლო იყო. სასოფლო დასახლებების განადგურების შეთქმულება არ არსებობდა.

დიდი შიში ირაციონალური, მაგრამ გასაგები იყო. მის ასახსნელად შეგვიძლია მოვიხმოთ როგორც მოტივაციური, ისე კოგნიტური მექანიზმები. მოტივაციური თვალსაზრისით, შეგვიძლია დავუბრუნდეთ გენერალური შტატების (Estates-General) შექმნას 1788 წლის ბოლოს. გლეხებისთვის ეს აღიქმებოდა როგორც მეფის დაპირება, რომ მათი ტანჯვა შემსუბუქდებოდა. ყველას დიდი იმედი გაუჩნდა. როდესაც შტატები შეიკრიბნენ და მაისი-ივნისის თვეებში, ექვსი კვირის განმავლობაში, სრულად უმოქმედოდ დარჩნენ, იმედი ჩაანაცვლა მზარდმა ეჭვებმა იმის შესახებ, რომ პრივილეგირებულ სოციალურ ფენებს მეფის სურვილის საბოტაჟი ჰქონდათ განზრახული. როდესაც პროვინციებში მიაღწია ინფორმაციამ 11 ივლისს მეფის ლიბერალური მინისტრის ნიკერის დათხოვნის, 14 ივლისს ბასტილის დაცემისა და 17 ივლისს გრაფ დ'არტუას გაქცევის შესახებ ეჭვები არისტოკრატიული შეთქმულების შესახებ უკვე მტკიცე რწმენად იქცა.

კოგნიტური გადმოსახედიდან, მრავალ გლეხს, სავარაუდოდ, ეშინოდა იმის თქმისა, რომ ამ ჭორების არ სჯეროდათ, რითაც პლურალისტური უმეცრება შეიქმნა (ცოტა ადამიანს სჯერა, რომ „p“, მაგრამ უმრავლესობას სჯერა, რომ უმრავლესობას სჯერა, რომ „p“). ამასთან, „ადამიანის სკეპტიციზმის გამოქვავება რისკს შეიცავდა. მათ, ვინც ეს გააკეთა და თავდაცვითი ზომების მიღებაზე უარი თქვა, ალბათ ხალხის ეჭვების დროებით ჩახშობა სურდათ. [...] საფრთხე უფრო სწრაფად გამოჩნდა, რადგან თუკი იმ ადამიანებს, ვისაც ახალი ამბები მოჰქონდა, არასერიოზულად შეხედავდნენ, ისინი თავიანთ ღირსებას შელახულად გრძნობდნენ და დიდი ალბათობით, ბოროტ ჭორებს გაავრცელებდნენ ყველაზე, ვინც მათ არ დაუჯერებდა“.¹¹⁴ გამოქცეულები ხშირად აზვიადებდნენ საფრთხეს, რათა მათ გამოქცევის გამო სიმხდალე არ დაბრალდებოდათ.¹¹⁵ მრავალ ქალაქში, „ხელისუფლების წარმომადგენლებს სიამოვნებით გადაჰქონდათ ადგილობრივი პოლიციიდან უცნობ ბანდიტებზე პასუხისმგებლობა ძალადობისთვის [...]. ინტენდანტები ამ ვერსიებს წარბმეუხრელად იღებდნენ და მათ გავრცელებაშიც მონაწილეობდნენ“.¹¹⁶ უბედური შემთხვევებისა და ბუნებრივი მოვლენების შესახებ მცდარი ინფორმაციის გავრცელებამ ასევე შეუწყო ხელი ზოგად პანიკას.¹¹⁷ გაზაფხულისთვის, ხალხი საკუთარ თავს თვითონვე აშინებდა.¹¹⁸

დიდმა შიშმა შთააგონა არაერთი „ანტისენიორული“ ღონისძიება, რომლებიც მოიცავდა თავდასხმებს პიროვნებასა და საკუთრებაზე, სასახლეებზე და მათთვის სხვადასხვა ხარისხის ზიანის მიყენებას, საკვების წყაროების განადგურებას (და არა მათ დაუფლებას), უფლებებზე უარის თქმის იძულებას, მიწის საკუთრების შესახებ ქარტიების დაუფლებას,

¹¹⁴ ლეფევრი, supra 93, გვ. 153.

¹¹⁵ ლეფევრი, supra 93, გვ. 148.

¹¹⁶ იქვე, გვ. 128.

¹¹⁷ იქვე, გვ-გვ. 94, 131, 144, 145, 164, 166, 168, 189.

¹¹⁸ იქვე, გვ-გვ. 116, 123.

სენიორების წისქვილების, ღუმელებისა და საწნახელების დაზიანებას, ქირის გადახდაზე უარის თქმასა და ხვა საშუალებებს.¹¹⁹ ლეფევრი¹²⁰ ასევე მიუთითებს ქირის გადახდაზე უარს, სენიორების სამტრედების განადგურებაზე, არქივების დაწვაზე, სასახლეების ძარცვასა და მაროდორობაზე, განზრახ ხანძრის გაჩენაზე და სხვა. ლორდების წინააღმდეგ მიმართულ პიროვნულ თავდასხმებს შედეგად სიკვდილი მოჰყვა ანტისენიორულ ღონისძიებათა სამი პროცენტის შემთხვევაში, ხოლო მათგან 53 პროცენტი ასევე მოიცავდა ქონების დაზიანებას.¹²¹ მართალია, შედარებით პერსპექტივაში რიცხვები მცირეა, მაგრამ მკვლელობათა საერთო რაოდენობა და მათი საზარელი დეტალები საკმარისი იყო ყურადღების მისაპყრობად.¹²²

სასულიერო პირების მიმართ ბრახს, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ღრმა ისტორიული ფესვები აქვს. იგი უფრო მძლავრობდა იმ (არარსებული) ბანდიტების შიშთან ერთად, რომლებიც როგორც ამას ფიქრობდნენ, ლორდებმა მათ წინააღმდეგ შექმნეს. შესაბამისად, ყველაფერი ის, რაც შიშს ამძლავრებდა, აღვივებდა ბრახსაც. გლეხების რწმენა იმაში, რომ არისტოკრატებმა ბანდიტები მათი მოუმწიფებელი მარცვლეულის დასაჭრელად დაიქირავეს, ერთდროულად იწვევდა როგორც განადგურების *სავარაუდო მიზეზის შიშს*, ისე *ბრახს მთავარი მიზეზისადმი*. რაც უფრო დიდი იყო შიში, მით უფრო მეტი იყო ბრახი.

3.2. ოთხი აგვისტოს ღამე

4 აგვისტოს ღამეს ფეოდალიზმის გაუქმების (რაც დეკრეტით დადასტურდა ერთი კვირის თავზე) მაპროვოცირებელი იყო ინფორმაციის გადინება პროვინციებიდან პარიზში. ანტი-სენიორული ქმედებებისა და დროში ჩამორჩენილობის გათვალისწინებით, მაკროფმა გამოთვალა, რომ პროვინციებიდან ცუდი ახალი ამბის მიღებას პიკის ორი წერტილი ჰქონდა, - დაახლოებით 28 ივლისის და 2 აგვისტო.¹²³ ბევრმა დეპუტატმა შედეგები საკუთარ თავზე გამოსცადა, ზოგმა კი მუქარა მიიღო. დიდგვაროვნების გარდა, მიწის დიდი ნაკვეთები საკუთრებაში მესამე ფენის ბევრ წარმომადგენელსაც ჰქონდა.¹²⁴ დეპუტატებს რამდენიმე დღე დასჭირდათ შოკის გადასალახად და აჯანყებულთა გასანეიტრალებელ ზომებზე საუბრის დასაწყებად.

ზოგადად, რეალური ან მოსალოდნელი აჯანყების დროს მთავრობას ოთხ პასუხს შორის აქვს არჩევანი: პრემიფცია, დათმობაზე წასვლა, ზომიერი რეპრესია და მკაცრი რეპრესია. სიბრძნე ამათგან პირველის არჩევას გვკარნახობს, - ხალხის მოთხოვნების დაკმაყოფილებას მათ ფორმულირებამდე და იმაზე მეტის მიცემა, ვიდრე მოთხოვნილია. 1789 წლის 14 ივლისს ეს ალტერნატივა არ არსებობდა. ჟორესი ალბათ მართალი იყო, როდესაც

¹¹⁹ მარკოფი, supra 94, გვ. 221.

¹²⁰ ლეფევრი, supra 93, თავი II.5.

¹²¹ მარკოფი, supra 94, გვ. 211.

¹²² შ. ფერიერი, „მემუარები“, წიგნში მ. დე ლესკური (რედ.) „მემუარების ბიბლიოთეკა“, გამომცემლობა Firmin-Didot, პარიზი, 1880, ტომი XXXV, 120-121.

¹²³ მარკოფი, supra 94, გვ. 437.

¹²⁴ კესელი, supra 97, გვ-გვ. 19-21; ტ. ტაკეტი, „რევოლუციონერად ქცევა“, პენსილვანიის შტატის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, უნვერსიტეტის პარკი, 1996, გვ-გვ. 38-39.

თქვა, რომ „არჩევანი არსებობდა ქალაქგარე დასახლებებში ძალიან რთული და საშიში რეპრესიის ორგანიზებასა და აჯანყებული გლეხების მოთხოვნების დაკმაყოფილებას შორის“.¹²⁵ ზომიერი რეპრესია, სავარაუდოდ, არ გამოდგებოდა. მართალია, მთავრობას რევოლუციის წინა ათწლეულებში ამ სტრატეგიისთვის მიუმატავს, მაგრამ მისი სამიზნეები „წინააღმდეგობის გამოსაწვევად საკმარისი შეზღუდვების ქვეშ იყვნენ მოქცეულნი, მაგრამ არა მძიმე უღლის ქვეშ, რომელსაც წინააღმდეგობის ჩახშობა შეეძლო“.¹²⁶

სასტიკი რეპრესია უფრო დამაიმედებელი ჩანდა და, მართლაც, „კრებაზე პირველი წინადადებები სწორედ რეპრესიის მხარდასაჭერად იქნა გამოთქმული“.¹²⁷ ეს მიემართება ანგარიშების კომიტეტის სახელით დეპუტატ სოლომონის მიერ 3 აგვისტოს წამოყენებულ წინადადებას.¹²⁸ ამ წინადადების პირველი პარაგრაფი აღწერს ძალადობას სასოფლო დასახლებებში; მეორე პარაგრაფის თანახმად, კრებას არ აქვს იმის შესაძლებლობა, რომ კონკრეტულ საკითხებთან გამკლავების გამო, მოცდეს თავის მთავარ საქმიანობას; მესამე - უკომპრომისო ტერმინოლოგიით მიუთითებს იმაზე, რომ გადასახადების გადახდაზე ან ფეოდალური ბეგარის გადახდაზე უარის თქმა არც ერთ შემთხვევაში არ იყო გამართლებული; წინადადება გაეგზავნა სხვა კომიტეტს, რომელმაც თითქმის ანალოგიურად უკომპრომისო პასუხი დააბრუნა მეორე საღამოს.

მას შემდეგ, რაც მეორე ანგარიში წაიკითხეს, პირველმა მომხსენებელმა, ვიკონტ ნოაიმ გამოთქვა მოსაზრება, რომ გლეხებთან დათმობაზე წასვლა იყო საჭირო და არა მათი რეპრესია. მისი სიტყვა „4 აგვისტოს ღამის“ პირველი მოვლენა იყო.¹²⁹ ეს სხვა მომხსენებლებმაც გაიზიარეს და, ღამის დასასრულს, კრებამ არა მხოლოდ ფეოდალური რეჟიმი გააუქმა, არამედ, რეალურად, გააუქმა პრივილეგიებისა და ვალდებულებებისგან გათავისუფლების მთელი სისტემა, რაც ქმნიდა ძველ რეჟიმს (ancien régime) და სადაც დროებითი გამონაკლისები მხოლოდ სასამართლოებსა (parlements) და გილდიებზე (jurandes) ვრცელდებოდა. კრებამ უკან დაიხია.

ზოგიერთმა დეპუტატმა გადაწყვეტილება იმიტომ მიიღო, რომ აბსოლუტური მონარქიის დაბრუნებისა და სამოქალაქო ომის ეშინოდა. ზემოთ გაკეთებული გამიჯვნის გათვალისწინებით, - ეს რაციონალური შიშია და არა ან არააუცილებლად, ინტუიციური. ზოგიერთი დეპუტატი შესაძლოა, სიტუაციას ამ განცალკევებულ პერსპექტივაში ხედავდა. მათ შესაძლოა, სწამდათ, რომ რეპრესიას აბსოლუტური მონარქია ან სამოქალაქო ომი მოჰყვებოდა და ამ შედეგებიდან არც ერთის დადგომა არ სურდათ.

ამის საპირისპიროდ, დეპუტატებს, რომლებსაც სჯეროდათ, რომ მათი საკუთრება და ოჯახი გლეხებისგან მომდინარე მყისიერი საფრთხის წინაშე იყო, მარტივად, შესაძლოა ინტუიცი-

¹²⁵ ჟ. ჟორე, „ფრანგული რევოლუციის სოციალისტური ისტორია“, სოციალური გამომცემლობები, პარიზი, 1968, ტომი I. გვ. 443.

¹²⁶ ტოკვილი, supra 98, გვ. 139.

¹²⁷ ჟორე, supra 124, გვ. 443.

¹²⁸ "Archives Parlementaires", სერია I: 1787-1799, პარიზი, 1875-1888. გვ. 336.

¹²⁹ ნარატივისთვის, იხ. ი. ელსტერი, „1789 წლის 4 აგვისტოს ღამე. კოლექტიურ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში სოციალური ინტერაქციის კვლევა“, 45, "Revue européenne des sciences sociales", 2007, გვ.გვ. 71-94.

ური შიში გასჩენოდათ. მართალია, პირადად ისინი შესაძლოა არ გამხდარიყვნენ გლეხების სამიზნე, მაგრამ (როგორც ეს ყველა მშობელმა იცის) პიროვნული საფრთხე არ არის ინტუიციური შიშის განმაპირობებელი აუცილებელი გარემოება. სტრიქონებს შორის შფოთვის ამოკითხვა მარტივად შეიძლება დიდგვაროვანი დეპუტატის, - გრაფ ფერიერის მიერ თავისი ცოლისთვის 7 აგვისტოს შემდეგ გაგზავნილ რამდენიმე წერილში. პირველი წერილი შეიცავს დეტალურ ინსტრუქციებს იმის შესახებ, რომ მან (ცოლმა) გრაფის ცხვრები და ირმები გაყიდოს ნებისმიერ ფასად, ნაღდი ფულის სანაცვლოდ; ასევე, რომ მან მიიღოს სასახლიდან მთლიანად გადაიტანოს ფული და ყველა დოკუმენტი პუატიეში მდებარე სახლში ისე, რომ არავის დაენახა („თუ ვინცობაა, რამე მოხდა, რამე მაინც გადარჩება“). სამი დღის შემდეგ, იგი თავის ცოლს ეუბნება, რომ მათ ქალიშვილებთან ერთად პუატიეში წავიდეს, თუნდაც ამით მოსავალი დაზიანდეს: „დანახარჯებს ყურადღებას ნუ მიაქცევ და დახმარებას ნუ სთხოვ ჯარისკაცებს, - ამან შესაძლოა სოფლის დასახლებებში განგაში შექმნას“.¹³⁰ მას არ ადარდებს, რომ ამ უსაფრთხოების ზომების შემდეგ მისი სასახლე გადაიწვება, რადგან იგი იქ ცხოვრებას მაინც აღარ აპირებს.

მის შიშზე ასევე გავლენა იქონია მისმა პოლიტიკურმა ქმედებებმა, რაც ჩანს 7 აგვისტოთი დათარიღებული წერილიდან, რომელიც მან გაუგზავნა როგორც ამომრჩევლებს, ისე თავის მეგობარ რაბრიულს:

„[თავის ამომრჩევლებს:] მე რომ ამ ერის საერთო სურვილს შევწინააღმდეგებოდი, ეს თქვენთვისაც საშიში იქნებოდა. ეს რომ გამეკეთებინა, თქვენ და თქვენს საკუთრებას დიდძალი მრისხანების წინაშე დაგტოვებდით, და თქვენ საკუთარ სახლებს ცეცხლის ალში იხილავდით“.

„[რაბრიულს:] მადამ ფერიერი მეუბნება, რომ გაზეთებში ჩემს ნახვას ისურვებდით; ამით ის მოხდება, რომ იმ მცირე ნდობასაც დაკარგავ, რაც მესამე ფენას ჩემ მიმართ აქვს, რადგან, ამ მომენტისათვის, მხოლოდ იმის საპირისპიროზე შემიძლია ვილაპარაკო, რაც ახლა ხდება, სულ მცირე, უმეტესწილად მაინც, ამას აზრი არ ექნებოდა. შესაბამისად, ჩუმად ვარ, ისევე როგორც ბატონები კლერმონტი, სუი, მუნეი და ჭკვიანი ხალხი. თუკი მესამე ფენას თავს გაუცხოებულად ვაგრძნობინებ იმ საკითხებთან დაკავშირებით, რომლებიც ჩემს ამომრჩეველთა უბნების ინტერესებში შედის, სირთულეებს წავაწყდები, - თუნდაც მხოლოდ შურისძიების გამო.“¹³¹

12 აგვისტოთი დათარიღებულ წერილში, იგი ასევე ამტკიცებს: „მირაბოს მაცხოვრებლები, რომლებსაც ბევრი მიზეზი ჰქონდა იმისთვის, რომ კარგად მომპყრობოდნენ და რომლებსაც, ჩემი მათდამი ქცევის გამო, განსაკუთრებული ზრუნვაც კი უნდა გამოეჩინათ ჩემ მიმართ, ისეთი სითავხედითა და მრისხანებით მოქმედებდნენ, რომ მათი კეთილი ნების იმედი არ მაქვს“. შესაბამისად, შიშმა მას უბიძგა იმისკენ, რომ ორ ფრონტზე ემოქმედა: ერთი მხრივ, შეემცირებინა თავის სასახლეზე თავდასხმით გამოწვეული დაუცველობა საკუთრებაში არსებული ძვირფასი ნივთების სხვაგან გადატანით ან გაყიდვით და, მეორე

¹³⁰ მარკიზი დე ფერიერი, "Correspondance inédite", გამომცემლობა Armand Colin, პარიზი, 1932.

¹³¹ მარკიზი დე ფერიერი, "Correspondance inédite", supra 130, გვ-გვ. 118-119.

მხრივ, თავდასხმის ალბათობის შემცირება ისეთი ღონისძიებებისთვის მხარის დაჭერით, რომელთაც შესაძლოა, გლეხები დაეკმაყოფილებინა და დაემშვიდებინა. მისი შემთხვევა იზოლირებული მაგალითი არ არის.

დე ტოკვილი მიუთითებს, რომ კონცესია, ისევე როგორც ზომიერი რეპრესია, სავარაუდოდ, არაეფექტური იქნება აჯანყების ჩასახშობად. „ის ბოროტება, რომელსაც ადამიანი მომთმენად უძლებს იმის გამო, რომ იგი გარდაუვალი ჩანს, საბოლოოდ, გაუსაძლისი ხდება იმ მომენტში, როდესაც მისი თავიდან მოშორების შესაძლებლობა ჩნდება.“¹³² მსგავსი არგუმენტი შემოგვთავაზა ლეფევრმაც: „როდესაც ხალხის გულში იმედი ჩაისახა, მას მოჰყვა დიდგვაროვნების მიმართ სიძულვილიც: [საჩივართა წიგნაკში] საკუთარი აზრის გამოსახატად მისულმა გლეხებმა, რომლებიც სამეფო მხარდაჭერაში დარწმუნებულნი იყვნენ, მზარდი სიმწრით და განმეორებით საუბრობდნენ თავის აწმყო უბედურებასა და მათი მესხიერების სიღრმეში მიჩქმალულ მოგონებებზე წარსული იარებისა“ [ხაზგასმა ავტორისაა].¹³³ ამის მსგავსად, ჟორჟ დანერა, რომ დიდგვაროვნები არა მხოლოდ იმას ფიქრობდნენ, რომ მეათედის¹³⁴ კომპენსაციის გარეშე გაუქმებით მათთვის მიწისგან მიღებულ შემოსავალს გაზრდიდნენ, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, სჯეროდათ, რომ სასულიერო პირების ხარჯზე მიღებული დაკმაყოფილების ამ მყისიერი ზომის გამო, გლეხები უფრო ნაკლები დაჟინებით მოითხოვდნენ ფეოდალური ბეგარის გაუქმებას.¹³⁵ ისინი ცდილობდნენ ქარიშხალი ეკლესიის ქონებისადმი მიემართათ. ძალიან მცდარი გათვლაა! პირიქით, გლეხები უფრო არ შეურიგდებოდნენ ფეოდალური ბეგარის კომპენსაციასთან დაკავშირებით არსებულ საჭიროებას, მაშინ როდესაც ისინი მეათედის გადასახადისგან გათავისუფლდნენ.

ამ არგუმენტებიდან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ, როდესაც 4 აგვისტოს მიღებულმა დეკრეტებმა პროვინციებს მიაღწია, ანტისენიორული ქმედებები კი არ გაიშვიათდა, არამედ უფრო გახშირდა. ეს შედეგი შეფასებული იქნა ისეთი თანამედროვეების მიერ, როგორებიც არიან რივაროლი¹³⁶ და დიუმო.¹³⁷ თუმცა, მარკოფის თქმით, ამის საპირისპირო ეფექტი უფრო ფიქსირდებოდა: „როგორც კი [დეპუტატებმა] თავიანთი საკანონმდებლო საქმიანობა დაასრულეს [აგვისტოს] თერთმეტ რიცხვში, ქალაქგარე დასახლებები, თითქმის მყისიერად, ჩაწყნარდა; და თუკი მშვიდობას ვერ დავარქმევთ იმას, რაც იქ ხდებოდა, სიტუაცია გაცილებით ნაკლებად საშიში იყო, ვიდრე წინა რამდენიმე კვირის განმავლობაში. როგორც ჩანს, მათ სიტყვებს ჯადოსნური ძალა ჰქონდა“. მათ მართლაც ჯადოსნური რეტროაქტიული ძალები დასჭირდებოდათ, ვინაიდან, როგორც მარკოფის ნაშრომის 437-ე გვერდზე მოცემული დიაგრამა ასახავს, რადგან არეულობა მანამ ჩაწყნარდა, სანამ პროვინციებამდე 4 და *a fortiori* 11 რიცხვის დეკრეტების შესახებ ინფორმაცია ჩააღწევდა. ახალი ამბის მიღების შემდეგ, ეს აღარ გაგრძელდებოდა. თუმცა უფრო გრძელვადიან პერსპექტივაში,

¹³² ტოკვილი, *supra* 98, გვ. 157.

¹³³ ლეფევრი, *supra* 93, გვ. 38.

¹³⁴ საეკლესიო გადასახადი (მთარგმნელის შენიშვნა).

¹³⁵ ჟორჟ, *supra* 124, გვ. 469.

¹³⁶ ა. რივაროლი, „მემუარები“, გამომცემლობა Baudoin Frères, პარიზი, 1824. გვ. 152.

¹³⁷ ე. დუმონტი, „მოგონებები მარიბოზე“. გამომცემლობა Bull, ლონდონი, 1832. გვ. 104.

ნათლად ჩანს, რომ 1789 წლის აგვისტოში გატარებული ზომების ეფექტი უფრო ააალებდა, ვიდრე დააშოშმინებდა გლეხების ბრაზს.¹³⁸

3.3. რევოლუციისთვის ბიძგის მიმსაში კონტრრევოლუცია

თავდაპირველად არავინ ელოდა, რომ გენერალური შტატები მეტად რადიკალურ ზომებს მიმართავდა. მესამე ფენის მთავარი მოთხოვნა დიდგვაროვნებისთვის პრივილეგიების ჩამორთმევა იყო, კერძოდ, ისინი ითხოვდნენ გადასახადების უმრავლესობისგან და სამხედრო სამსახურიდან მათი გათავისუფლების გაუქმებას. ამასთან, ბევრნი ითხოვდნენ რეჟიმის თვითნებური მახასიათებლების რეფორმირებას. ფეოდალური საკუთრების სისტემის ან, თუნდაც კონსტიტუციური მონარქიის გაუქმების მოთხოვნები არ არსებობდა. მართალია, ქვემოთ მოკლედ აღწერილ მოვლენებს, ჩვეულებისამებრ, კონტრრევოლუციის მცდელობას უწოდებენ, მაგრამ სინამდვილეში ეს იარლიყი, ცოტა არ იყოს, შეცდომაში შემყვანია. საქმე პირიქით იყო: რევოლუციას, პარიზშიც და პროვინციებშიც, ბიძგი მისცა მეფის წარუმატებელმა მცდელობამ, პარიზში ჯარის შეკრებით კრება დაეშინებინა (იხ. ზემოთ).

17 ივნისს, პროცედურებზე ნ-კვირიანი კამათის შემდეგ, როგორც იქნა, გენერალურმა შტატებმა საკუთარი თავი ერთპალატიანი ეროვნული კრების ფორმით დააფუძნა, ნაცვლად სამი სხვადასხვა ფენისა. მეფემ ეს გადაწყვეტილება მის ავტორიტეტზე უშუალო თავდასხმად მიიღო, რადგან მას ფენებისთვის ნაბრძანები ჰქონდა ცალ-ცალკე ეთათბირათ და კენჭიც ცალ-ცალკე ეყარათ, გარდა იმ შემთხვევისა, თუკი ისინი ყველანი შეთანხმდებოდნენ რომ გაერთიანებულიყვნენ და თითოეულ ფენას ცალ-ცალკე დაეფიქსირებინა ხმები. მისი პირველი რეაქცია დეპუტატებისთვის კრების შენობის ჩაკეტვა იყო, თუმცა ეს უკანასკნელნი ჩოგბურთის დახურულ კორტზე შეიკრიბნენ და ფიცი დადეს, რომ კონსტიტუციის მიღებამდე არ დაიშლებოდნენ. 23 ივნისს, მეფე კრებას გაესაუბრა, მათ გარკვეული რეფორმების გატარების პირობა მისცა და კვლავ უბრძანა დეპუტატებს, რომ დაშლილიყვნენ და ეთათბირათ ცალ-ცალკე, ფენების მიხედვით. როდესაც მათ ამაზე უარი განაცხადეს, მან 27 ივნისს უკან დაიხია, მაგრამ კრების წინააღმდეგ სამხედრო ოპერაციის დაგეგმვა დაიწყო.

თავის „კონტრრევოლუციურ“ მცდელობაში, თავად მეფე მეტად პასიური ინსტრუმენტი იყო იმ ვიწრო წრის ხელთ, რომელიც მოიცავდა მის ცოლს, უმცროს ძმას, - გრაფ დ'არტუასა და რამდენიმე დიდგვაროვანს. 26 ივნისსა და 1 ივლისს, მეფემ სამხედრო დანაყოფებს პარიზში შეერთება უბრძანა, სადაც მათი რიცხვი, საერთო ჯამში, 20 000-მდე იქნებოდა.¹³⁹ მათი მყისიერად მოსალოდნელი ჩამოსვლის შესახებ ხმები ივნისის ბოლოს გავრცელდა და სწორედ ამან მისცა დასაბამი იმას, რასაც ისტორიკოსები, ზემოთ აღწერილ მოვლენებზე მითითებით, ბევრი დეპუტატისთვის „დიდ შიშს“ უწოდებენ.

კონსპირატორების უშუალო განზრახვა დღემდე გაურკვეველია. მეფის მერყევი ხასიათის გამო, გეგმები მუდმივად იცვლებოდა. სავარაუდოა, რომ ჩანაფიქრში არსებობდა გეგმა

¹³⁸ მარკოფი, supra 94.

¹³⁹ კარონი, supra 95, გვ. 14.

რადიკალური დეპუტატების უმრავლესობის დაკავების ან მთლიანი კრების პარიზიდან უფრო მოშორებულ ადგილას გადატანის შესახებ. ბევრი დეპუტატი ჯარის დანაყოფების გადაადგილებას კრებისთვის შექმნილ პირდაპირ საფრთხედ აღიქვამდა და ზოგიერთ მათგანს ეშინოდა, რომ დააპატიმრებდნენ. თავის ოსტატურ გამოსვლაში მარიბომ, რომელიც პირდაპირ მეფეს მიმართავდა, ჭკვიანურად აიცილა თავიდან პოტენციურად მოლაღატური მუქარის შემცველი სიტყვების გამოყენება და, ნაცვლად ამისა, ისაუბრა ნაკლები წინააღმდეგობის გამომწვევი, მაგრამ თანაბრად სახიფათო - გაფრთხილებებით.¹⁴⁰

„სასოფლო დასახლებებში მცხოვრებ ხალხს საფრთხე ემუქრება. როდესაც კი განგაშის ბარები ჩვენი თავისუფლების გამო დაიწყებს რეკას, ჩვენ ვიცით, ეს როგორც უნდა შევინარჩუნოთ. იგივე მანძილი, რომელიც ყველაფერს უფრო დიდს აჩენს, ასევე აზვიადებს ყველაფერს, ამრავლებს, ამწარებს, წამლავს და ამწუხრებს.

საფრთხის წინაშე დგას დედაქალაქიც. როგორ გაიგოს ეს საკვების დეფიციტში და ყველაზე სასტიკი მღელვარებებით დატანჯულმა ხალხმა, როდესაც ჯარისკაცთა ბრბოები ერთმანეთში მუქარის შეძახილებით იყოფენ მათი საკვების ნარჩენებს? სამხედროების აქ ყოფნა გააღვივებს საზოგადოებრივ აზრს და წარმოშობს საყოველთაო დუღილს; წესრიგის უზრუნველყოფის მიზნით ჩადენილმა პირველმა ძალადობრივმა აქტმა შესაძლოა, უბედურ შემთხვევათა საშინელ ჯაჭვს მისცეს დასაბამი.

საფრთხის წინაშე არიან სამხედროებიც. ფრანგმა ჯარისკაცებმა, რომლებიც დისკუსიათა ცენტრში არიან და რომლებიც იზიარებენ ხალხის ვნებებსა და ინტერესებს, შესაძლოა დაივიწყონ, რომ მათგან ჯარისკაცები კონტრაქტმა, ხოლო კაცები კი ბუნებამ შექმნა.

ეს საფრთხე, სირ, ემუქრება იმ ძალისხმევასაც, რომლის გაწევაც ჩვენი მთავარი ვალდებულებაა, და რომელიც წარმატებული სრულად და განგრძობითად მხოლოდ მაშინ იქნება, თუკი ხალხი მას ისე დაინახავს, როგორც თავისუფალს. ვნებით სავსე მოძრაობებს შესაძლოა სენი შეეყაროს; ჩვენ მხოლოდ ადამიანები ვართ; საკუთარი თავისადმი ჩვენმა უნდობლობამ, სუსტად გამოჩენის შიშმა შესაძლოა, ჩვენი მიზნის მიღმა წაგვიყვანოს; ჩვენ ძალადობრივი და გადაჭარბებული გეგმებით ვიქნებით შეპყრობილნი“.¹⁴¹

ჯარისკაცებს, მართლაც, ახსოვდათ, რომ ისინი კაცები და მოქალაქეები იყვნენ, ვიდრე ჯარისკაცები გახდებოდნენ. მართალია, ისინი პროვინციებიდან იმიტომ მოიხმეს, რომ პარიზელ დარაჯებზე უფრო სანდოებად ითვლებოდნენ, მაგრამ მალე ისინი მოსახლეობას შეუერთდნენ და, როგორც რეპრესიის ინსტრუმენტები, სრულად არასაიმედონი გახდნენ. კონსპირატორები Coup d'État-ის ელემენტარულ ტექნიკებსაც კი ვერ დაეუფლნენ.¹⁴²

პარიზში სამხედროების გაფანტვისა და მათი ყველგან გამოჩენის ნაცვლად, რასაც სამმაგი უარყოფითი შედეგი ჰქონდა, - ძალების ფრაგმენტაციის, მღელვარებისა და სამხედროების მორალურად გამხრწნელი გავლენებისგან დაუცველობის, - საჭირო იყო მათი პარიზიდან

¹⁴⁰ ამ გამიჯვნისთვის, იხ. ელსტერი, "Arguing and Bargaining in Two Constituent Assemblies". 2, "Univ. Pennsylvania J. Constitutional Law", 2000, გვ-გვ. 345-421.

¹⁴¹ "Archives Parlementaires", supra 127, გვ. 213.

¹⁴² კარონი, supra 95, გვ. 659.

გარკვეული მანძილით მოშორებით შეკრება კომპაქტურ ადგილას, მათი კარგად გამოკვება, მეფის მიერ მათი მონახულება, მათი ერთსულოვნების უზრუნველყოფა, მათი სამხედრო სულის განმტკიცება, მკაცრი დისციპლინის დამყარება, - საჭიროების შემთხვევაში, მკაცრი მაგალითების გამოყენებით, მათი სრულ კონტროლში ყოლა, შემდეგ კი, როდესაც ყველა სამხედრო თავის ადგილზე იქნებოდა, - სწრაფი და ძლიერი იერიშის მიტანა.¹⁴³

როდესაც მეფემ ლიბერალი მინისტრი ნიკელი დაითხოვა 11 ივლისს, პარიზელებმა ეს დაინახეს როგორც კრებაზე თავდასხმის სქემის შემადგენელი ნაწილი. 13 ივლისს ინვალიდთა სახლში შეჭრისას და 14 ივლისს ბასტილიაში დენტის ძებნისას ხალხს სამხედროების მხრიდან წინააღმდეგობა არ დახვედრიათ. მეტიც, პარიზელი რანტიების ძლიერი ჯგუფი, რომლებსაც სახელმწიფო ობლიგაციებში დიდი ინვესტიციები ჰქონდათ, ამბობებდას გულმხურვალედ უჭერდნენ მხარს.¹⁴⁴ მათ იმედი ჰქონდათ, რომ კრება ახალ გადასახადებს დაადგენდა და რომ ნეკერი - განთქმული ფინანსისტი, კრებასთან იმუშავებდა და სახელმწიფოს ფინანსური მდგომარეობის გადასარჩენად. ამის საპირისპიროდ, გენერალური შტატების მდებარეობასთან დაკავშირებით გამართულ გადამწყვეტ დებატებში, როდესაც მეფის მრჩეველთაგან ბევრს მისი უსაფრთხო ადგილას, - პარიზის ბრბოებისგან მოშორებულ ადგილას გადატანა უნდოდათ, ნეკერმა პარიზი არჩია, რადგან მიაჩნდა, რომ კაპიტალის ბაზართან სიახლოვეს, კრებაზე შემარბილებელი ეფექტი ექნებოდა.¹⁴⁵

ლუი XVI კიდევ ერთხელ მოუწია უკან დახევა და 17 ივლისს ნეკერის დაბრუნება.

კონტრრევოლუციის მარცხის შემდეგ, კრების ზოგიერთ ზომიერ წევრს მისი პროვინციაში რელოკაცია სურდა, რათა იგი დაცული ყოფილიყო პარიზის ბრბოებისგან. კლერმონტონერმა თავის კოლეგა-დეპუტატებს ჰკითხა: „თქვენ შეიარაღებულ დესპოტიზმს არ დაემორჩილეთ, დაემორჩილებით კი სახალხო ენთუზიაზმს? ამათგან პირველი დანაშაულს განაგებდა, მეორე კი სისაძაგლეს განაგებს. შეუძლებელია თათბირი, როდესაც თხუთმეტი ათასი სამხედრო პირით ხარ გარშემორტყმული, რომელთა ჩანაფიქრიც უცნობია, ბუნება კი - გაცვეთილი“.¹⁴⁶ ამ წინადადებას წარმატებით შეეწინააღმდეგა დღის დომინანტური ჯგუფი, - ბარნავის, დიუპოსა და ალექსანდრე ლამეტისგან შემდგარი „ტრიუმვირატი“. დიუპოს ბიოგრაფის თანახმად, “რევოლუციის მონაპოვრები კონსოლიდაციისგან შორს იყო, - მნიშვნელოვანი სასამართლო და ადმინისტრაციული რეფორმები ჯერ არ გატარებულა; ისინი არისტოკრატიულ კონტრშეტევის მოწყალეებაზე იყვნენ დამოკიდებულნი და სახალხო ვნებების დაშოშმინების მომენტი ჯერ არ დამდგარა” [ხაზგასმა ავტორისაა].¹⁴⁷ დამტკიცდა, რომ ფართოდ გავრცელებული მოსაზრება იმის შესახებ, რომ სახალხო ძალადობის ერთგვარად ჩართვა და მისი კვლავ გამორთვა კონკრეტული დღის პოლიტიკური მიზნების მიხედვით, შეიძლებოდა დამღუპველი იყო. მოვლენათა ამგვარმა განვითარებამ გადამწყვეტად შეასუსტა *monarchiens*-თა მცდელობა კრებაზე, რომ

¹⁴³ იქვე, გვ-გვ. 657-658.

¹⁴⁴ კარონი, supra 95, გვ. 666; ვოდშოტი, supra 96, სქოლიო 312.

¹⁴⁵ უ. ეგრე, “Necker, Ministre de Louis XVI”, გამომცემლობა Champion, პარიზი, 1975. გვ-გვ. 249-250.

¹⁴⁶ “Archives Parlementaires”, supra 128, გვ-გვ. 513-514.

¹⁴⁷ უ. მიშონი, “Essai sur l’histoire du parti feuillant: Adrien Duport”, გამომცემლობა Payot, პარიზი, 1924. გვ. 67.

შექმნილიყო კონსტიტუციური მონარქიის ინგლისური მოდელი.¹⁴⁸ წინადადებები მეფისთვის აბსოლუტური ვეტოს ძალაუფლების მინიჭების შესახებ დიდი უმრავლესობით იქნა უკუგდებული 10 და 11 სექტემბერს. ამ უმრავლესობათა შექმნაში დიდი როლი ითამაშა როგორც *ძალადობის შიშმა*, ისე *ძალადობის იმედმა*. ორპალატიანობასთან დაკავშირებით კენჭისყრა განსაკუთრებით ყურადსაღებია. უნიკამერალიზმის მომხრეებმა დაპირისპირებულ მხარეთა კოალიცია შექმნეს. მემარცხენე ფლანგი ამას მხარს უჭერდა, რადგან ეშინოდათ, რომ ორპალატიან საკანონმდებლო ორგანოში ზედა პალატა არისტოკრატის ინსტრუმენტი გახდებოდა და რადიკალურ წინადადებებს ვეტოს დაადებდა. მემარჯვენეები კი - იმის გამო, რომ ერთპალატიანი სისტემა ანარქიასა და ქაოსს შობდა, რაც ძველი რეჟიმის დაბრუნების წინაპირობა იქნებოდა. ორპალატიანობის ზოგიერთ მხარდამჭერს შესაძლოა მის საწინააღმდეგოდ მიეცა ხმა, რადგან, მემარცხენე ფლანგის დაჟინებით, ხმის მიცემისას ყველას სახელი უნდა დაფიქსირებულიყო, რის პირობებშიც, ხმის გულწრფელად დაფიქსირება მათ ხალხის მხრიდან ძალადობის საფრთხის წინაშე დააყენებდა.¹⁴⁹ ამ მოტივებიდან მეორე და მესამე ნათლადაა გაცხადებული ერთ-ერთი *monarchien*-ის მიერ თავისი ამომრჩევლებისადმი მიწერილ წერილში:

„მესამე ფენის ზოგიერთმა დეპუტატმა მითხრა, - არ მინდა, რომ ჩემს *კოლ-შვილს ყელი გამოჭრან*. ორპალატიანობის წინადადებას კიდევ ერთი მოწინააღმდეგე ჰყავდა, - ისინი, ვისაც მისტირიან ძველ რეჟიმს და სურთ რომ ახალი იმდენად წარუმატებელი იყოს, რომ ვერ იარსებოს. ამ საკითხთან დაკავშირებით კონფიდენციალური შეტყობინებები მივიღე, რომლებსაც არც მადლიერებით შევხვედრილვარ და არც თავაზიანობით. ეს არის კონსტიტუციის ორი უცნაური საფუძველი, - შიში, რომ მოგკლავენ, და სურვილი, რომ მან კრახი განიცადოს“.¹⁵⁰

ერთ-ერთი ასეთი შეტყობინება შესაძლოა მოდიოდეს მჭერმეტყველი და რეაქციონისტი აბე დე მორისგან, რომელიც განმეორებით გამოთქვამდა იმის სურვილს, რომ საქმე უკან-უკან წასულიყო, რათა, საბოლოოდ, ვითარება გამოსწორებულიყო.¹⁵¹ 4 აგვისტოს მიცემული ხმებიდან ზოგიერთი შეიძლება კრიზისის მაქსიმუმაციის მიზანს ემსახურებოდა, - *politique du pire*.¹⁵² შესაბამისად, მართალია, გაუმართლებელი იყო გლეხების შიში იმისა, რომ დიდგვაროვნები მათ განზრახ აშიმშილებდნენ, მაგრამ კრიზისის მაქსიმუმაციის სტრატეგია მხოლოდ მათი ფანტაზიის ნაყოფი არ იყო. თავად მეფე მას სულ უფრო და უფრო მეტად ეყრდნობოდა.¹⁵³ კრების მიერ 1791 წლის 16 მაისს მიღებული გადაწყვეტილებაც დამფუძნებლებისთვის პირველი საკანონმდებლო ორგანოს წევრობისთვის კენჭისყრის უფლებამოსილების არმიცემის შესახებ, ასევე ორი უკიდურესობის ერთობლიობით იყო ნაკარნახევი. ორივეს უნდოდა, რომ პირველი საკანონმდებლო ორგანო გამოუცდელი ხალ-

¹⁴⁸ შ. ეგრე, „La Révolution des Notables“, გამომცემლობა Armand Colin, პარიზი, 1950.

¹⁴⁹ შ. ეგრე, „La Révolution des Notables“, supra 148, გვ. 132.

¹⁵⁰ ტ. შ. ლალი-ტოლენდალი, „Seconde lettre à ses Commettans“. გამომცემლობა Desenne, პარიზი, 1790. გვ. 141.

¹⁵¹ შ. დროზი, „ლუი XVI-ის მეფობის ისტორია“, გამომცემლობა Renouard, პარიზი, 1860. ნაწილი II, გვ. 343, გ.

ჰ. რ. მონგეიარდი, „საფრანგეთის ისტორია“, გამომცემლობა Moutardier, პარიზი, 1827. ნაწილი 1, გვ. 428.

¹⁵² კესელი, supra 97, გვ. 132.

¹⁵³ ფ. გ. სენტ-პრისტი, „მემუარები“, გამომცემლობა Calmann-Lévy, პარიზი, 1929. ტომი. II, გვ. 25.

ხისგან ყოფილიყო დაკომპლექტებული: მემარჯვენეებს სჯეროდათ, რომ მეფე მათზე მარტივად იდომინირებდა, მემარცხენეებს კი სჯეროდათ, რომ მათზე იაკობინელთა კლუბები დაამყარებდნენ დომინაციას. *Ex post*, ეს მემარცხენეები მართალნი აღმოჩნდნენ. *Ex ante* შედეგი ნაკლებად ნათელი იყო, რადგან კენჭისყრა მოხდა მეფის ვარანეში გაქცევამდე, რამაც მისი ლეგიტიმურობა ფაქტალურად შეარყია.

4. დასკვნა: სამართლიანობა და ეფექტურობა

კონსტიტუციის შექმნის ორივე პროცესმა გადაწყვეტილების მიღების ლოკუსი სოციალური და გეოგრაფიული ქვედანაყოფებიდან ცენტრალიზებულ მთავრობაზე გადაიტანა. საფრანგეთში სამი ფენა გაუქმდა და ჩანაცვლდა ეროვნული კრებით. ამერიკაში ცამეტმა შტატმა საკუთარი ძალების უდიდესი ნაწილი გაერთიანებას დაუთმო. ისტორიულად, დამტკიცებულია, რომ დეცენტრალიზებული ფორმები ნაკლებად ეფექტურია. თითოეულ ფენას ან შტატს უნდოდა სახელმწიფოს მხრიდან დაცვით ესარგებლა, მაგრამ ამის დაფინანსების სურვილი არ ჰქონდათ. ახალმა კონსტიტუციებმა ამ სუბ-ოპტიმალური სიტუაციის დაძლევა მოახერხა.

თუმცა ამ კონსტიტუციების ეს შედეგები მათი მიღების სრულად ასახსნელად არ არის საკმარისი. მედისონის ჩანაწერები „არსებული სისტემის მანკიერებების“ შესახებ, ალბათ კონვენტის წამყვანი წევრების აზრთა ამსახველად უნდა მივიჩნიოთ. მართალია, ეს ჩანაწერები ცალსახად კონფედერაციის არაეფექტურობისთვისაა მიძღვნილი, მაგრამ ყველაზე ძლიერი ფორმით მაინც შტატების კანონმდებლობის უსამართლობაა დაგმობილი. საფრანგეთში გენერალური შტატების მოწვევა ცალსახად უფრო ეფექტური საგადასახადო სისტემის საჭიროებით იყო განპირობებული. თუმცა მოვლენათა განვითარებასთან ერთად, ეს მიზანი შემცირდა იმ მოთხოვნებთან შედარებით, რომლებიც ეკონომიკურ სამართლიანობასა და პოლიტიკურ წარმომადგენლობას ეხებოდა.

სამართლიანობის იდეა მართლაც ორივე პროცესის მთავარი არსი იყო. ამერიკაში, ერთმანეთს თავისუფლების ორგვარი გაგება დაუპირისპირდა.

ერთი მხრივ, სამართლიანობის ელიტისტური კონცეფცია მიუთითებდა, რომ ფულისა და ბონდების გამოცემა მოიცავდა მორალურად მბოჭავ პირობას, რომ ეს ინსტრუმენტები თავიანთ ღირებულებას შეინარჩუნებდნენ. ხშირი იყო შედარებები ქალიშვილის უმანკობასთან. 1779 წელს, კონტინენტურმა კონგრესმა გააკეთა განცხადება, რომ გაბანკროტებული რესპუბლიკა „ისე გამოჩნდებოდა რესპუბლიკის მქონე ერებს შორის, როგორც რიგითი მეძავი პათიოსან და პათივსაცემ დაქორწინებულ ქალებს შორის“.¹⁵⁴ 1784 წელს, „ფილადელფიის ობლიგაციონერებმა, რომლებიც თავიანთი წლიური პროცენტის დაკავების გეგმის საწინააღმდეგოდ გამოდიოდნენ, აცხადებდნენ, რომ 'სესხი ქვეყნისთვის უმანკობასავითაა'. რადგან მთავრობის მიერ საკუთარი კრედიტორების შერჩევა - თავდაპირველ მფლობელთა მოთხოვნების დაკმაყოფილება და, ამავდროულად, 'რამდენიმე სპეკულან-

¹⁵⁴ კონტინენტური კონგრესის ჟურნალები, ტომი 15, გვ. 1060.

ტისთვის 40 ან 50 პროცენტის ინტერესის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა' - იქნებოდა 'ისეთივე არადელიკატური, როგორც ქალწულის პატივის არითმეტიკული კალკულაციებით შეფასება'".¹⁵⁵ 1786 წელს, ნიუ-იორკის გაზეთის კორესპონდენტმა ნოსტალგიით გაიხსენა, წარსული, როდესაც „ომის ბოლო ეტაპის დაწყებამდე, როდესაც საზოგადოების რწმენა ჯერ კიდევ უმანკო იყო [და ქალაქის ფული] თავისუფლად ბრუნავდა თავისი სრული ნომინალური ღირებულებით, რომელიც სრულად თანაბარი იყო ლითონის ფულის ღირებულებისა.“¹⁵⁶

ფისკალური პოლიტიკის, ინფლაციისა და გაუფასურების გარშემო წარმართულ დებატებში ხშირია ნორმატიული და იდეოლოგიური ქვეტექსტი. „ტრაქტატში ფისკალური რეფორმის შესახებ“, კეინსმა დაძრახა ეკონომისტები და ბანკირები, რომლებიც დევალვაციისა და კაპიტალზე გადასახადის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ იმ საფუძვლით, რომ „ეს უკანასკნელი თავს ესხმოდნენ ხელშეკრულების ხელშეუხებლობას“ და ამას მიიჩნევდა „თავსებადად მათ ჩაცმულობასთან და, ასევე, ხარჯების მინიმუმაციისკენ მიმართულ აზრად, რომელიც მიზნად ისახავდა ფინანსებთან დაკავშირებით საჯარო დისკუსიის გადატანას ლოგიკურიდან ე.წ. 'მორალურ ჭრილში'“. ¹⁵⁷ ერთ შენიშვნაში, რომელიც ჩემი თემისთვის ცალსახად რელევანტურია, მან ასევე აღნიშნა, „ის ფაქტი, რომ ომის პერიოდში სახელმწიფოსთვის ფულის სესხება უფრო მარტივია, ვიდრე - გასესხება, არ უნდა იქნეს გამოყენებული გადასახადის გადამხდელის ობლიგაციონერთა მუდმივ ტყვეობაში ჩასაგდებად“. მრავალჯერ ციტირებულ და ასევე რელევანტურ ფრაზაში მან „ხელშეკრულების აბსოლუტისტებს“ „რეგოლაციის ნამდვილი მშობლები“ უწოდა.

დიდი დეპრესიის დროს, „ოქროს სტანდარტი სწორედ ამ იდეოლოგიას ითვალისწინებდა, რომელსაც მორალურობისა და მართებულობის რიტორიკა ამყარებდა. ეს რიტორიკა საჯარო პოლიტიკასთან დაკავშირებულ დისკუსიებში დომინირებდა წლებით ადრე დიდ დეპრესიამდე და ინახავდა მთავარ ბანკირებსა და პოლიტიკურ ლიდერებს, რა დროსაც ეს უკანასკნელი ჩვეულებრივ ხალხს უფრო მეტ ხარჯს აკისრებდნენ“.¹⁵⁸ კერძოდ, „ფინანსთა მინისტრმა ენდრიუ მელონმა პრეზიდენტ ჰუვერს ურჩია, რომ ეკონომიკის განგრძობადი ფორმით აღორძინების ერთადერთი გზა იყო 'შრომის, აქციების, ფერმერების, უძრავი ქონების ლიკვიდაცია [...] სისტემის სიღამპლისგან დაწმენდა [...]'. 'ხალხი უფრო მეტს იმუშავებს', - ამტკიცებდა მელონი და '[ისინი] უფრო მორალური ცხოვრებით იცხოვრებენ'. ისინი, ვინც ოქროს სტანდარტის დოგმის პურიტანულ ხაზს უჭერდა მხარს, უფრო ხისტნი გახდნენ უმუშევრობის ბრდასთან ერთად. თავად ჰუვერი ოქროს სტანდარტს 'თითქმის წმინდა ფორმულად' მიიჩნევდა. იგი უარყოფდა ნებისმიერ დევიაციას, როგორც 'კოლექტივიზმს' - ეკონომიკური და სოციალური ხრწნის ყოვლისმომცველ იარაღს“.¹⁵⁹

¹⁵⁵ ჰოლტონი, „დაუმორჩილებელი ამერიკელები“, supra 13, გვ. 94-95.

¹⁵⁶ ფერგიუსონი, supra 14, გვ. 18.

¹⁵⁷ ჯ. მ. კეინი, „ფისკალური რეფორმის ტრაქტატი“, გამომცემლობა Macmillan, ლონდონი, 1923. გვ.გვ. 67-68.

¹⁵⁸ ბ. ეიქენგრინი და პ. ტემინი, „ოქროს სტანდარტი და დიდი დეპრესია“, 9, Contemp. Eur. Hist. 9, 2000, გვ. 183-207. გვ. 207.

¹⁵⁹ იქვე. გვ. 196.

1780-იან წლებში, ზოგიერთმა ამერიკელმა მსგავსი პურიტანისტული და მორალური მხედველობა გაიზიარა:

„1787 წლის დასაწყისში, ერთი მერილენდელი ამბობდა, რომ 'ჩვენს კანონმდებლობასა და მართლმსაჯულების აღსრულებაში არსებული არასაკმარისად მკაცრი პრინციპების გამო, ... ინდუსტრიის ბუნებრივი წყაროები შემცირდა'. 'ვირჯინიის მკვიდრი' მეტად პირდაპირი იყო, როდესაც განაცხადა, რომ 'ჩვენი კანონების შერბილების' შედეგი 'უმოქმედობა და გაშეშება' იყო. აქედან გამომდინარე, 'მართლმსაჯულების აღსრულების დაჩქარება' ნამდვილად შეამსუბუქებდა 'სოფლის [იმ]ჟამინდელ გაჭირვებას', როგორც კიდევ ერთმა ვირჯინიელმა, ედმუნდ პენდელტონმა მისწერა ჯეიმს მედისონს 1786 წლის დეკემბრის წერილში. როგორ? მოვალეთა შორის 'ინდუსტრიისა და ეკონომიკის შექმნით'“.¹⁶⁰

ეს შეხედულებები ეფუძნება მორალურობისა და კაუზალურობის არეულ კომბინაციას, რომელიც აპელირებს დაპირების ხელშეუხებელ ბუნებაზე, თავდაუზოგავი შრომის გამწმენდ ეფექტებზე და დაშვებას შრომის დაღმავალი დახრილი მიწოდების მრუდის შესახებ. ბევრს ეჭვების გარეშე სჯეროდა, რომ ოქროს სტანდარტი და ომის ობლიგაციების ქალაქის ფულით სრული ღირებულებით გამოსყიდვის დაცვა სასურველი იყო როგორც სამართლიანობის, ისე ეფექტურობის მისაღწევად. როგორც ჰუვერი აღიქვამდა ოქროს სტანდარტიდან ნებისმიერ გადახვევას კოლექტივიზმად, ქალაქის ფულის კრიტიკოსები ამტკიცებდნენ, რომ ეს ლეველიზმისა და კონფისკატორული აგრარული კანონმდებლობის ეკვივალენტური იყო. 1780-იანი და 1930-იანი წლები, როგორც ჩანს ერთ ასპექტში განსხვავდებოდა. ჰუვერი შეცდომაში შეყვანილი იდეოლოგი იყო: იგი იმიტომ არ ემხრობოდა ოქროს სტანდარტს, რომ ამით ხეირობდა. ამის საპირისპიროდ, ლითონის ფულის გამოსყიდვის მხარდამჭერები დიდ მოგებაში დარჩებოდნენ, თუკი ეს პოლიტიკა გატარდებოდა ან, სულ მცირე, თუკი იგი შიდა (ეროვნულ) სესხებს შეეხებოდა. ბევრი ვირჯინიელი, ვაშინგტონისა და ჯეფერსონის ჩათვლით, საკუთარი ბრიტანული ვალის გადახდას გაუფასურებული ქალაქის ფულით ცდილობდა.¹⁶¹

მეორე მხრივ, სამართლიანობის *სახალხო კონცეფცია* გამოხატდა ისეთ პოლიტიკას, რომელიც გადასახადების გადამხდელებს, ფერმერებსა და ვეტერანებს ტვირთს აკისრებდა სპეკულანტების სასარგებლოდ. 1784 წელს იმ გენერლის შვილმა, რომელსაც შეის აჯანყება უნდა ჩაეხშო, განაცხადა, რომ „კონფლიქტი კრედიტორებს შორის და პარალელური დავა, რომელიც კონფლიქტურ სიტუაციაში აყენებს 'ხალხის კრედიტორებს, კერძოდ, ჯარს' და, მეორე მხრივ, გადასახადების გადამხდელებს, 'ორივე წარმოიშვა ოპოზიციურობის პრინციპიდან იმათი ინტერესის საწინააღმდეგოდ, ვისი საარსებო (საკვები) საშუალებებიც სხვის შრომაზეა დამოკიდებული“.¹⁶² ერთი კორესპონდენტი, რომელიც „სამართლიანობის“ ფსევდონიმით წერდა, „კონფლიქტის კანონმდებლებს მოუწოდებდა ომის ობლიგაციების შემცირებას, რათა მოქალაქეები 'გადასახადით უსამართლოდ არ დაბევრილიყვნენ და

¹⁶⁰ ჰოლტონი, „დაუმორჩილებელი ამერიკელები“, supra 13, გვ. 99.

¹⁶¹ უ. ე. სმიტი, „ჯონ მარშალი: ერის განმსაზღვრელი“, გამომცემლობა Holt, ნიუ-იორკი, 1998, გვ.გვ. 153-154.

¹⁶² ვ. ჰოლტონი, „'სხვების შრომიდან': ბონდების წინააღმდეგობრიობის ომი და ახალი ინგლისის კონსტიტუციის დასაბამი“, William Mary Q 61, გვ.გვ. 271-316. 2004. გვ. 283.

რეალურ ღირებულებაზე მეტი არ გადაეხადათ”¹⁶³ კიდევ ერთმა კონექტიკუტელმა მწერალმა განაცხადა, რომ ფასიანი ქაღალდების პროცენტით შეძენის დროს მათი ღირებულება „არის ის, რისი მოთხოვნაც [სპეკულანტებს] სამართლიანად შეუძლიათ”¹⁶⁴.

უსამართლობის სახალხო შეგრძნება გამძვინვარდა იმ რწმენით, რომ სპეკულანტები იმ კანონმდებლობის უკან იდგნენ, რომელიც მათ უზარმაზარი მოგების მიღების შესაძლებლობას მისცემდა. მათი სარგებელი არა მხოლოდ პროდუქტიული შრომის ნაყოფი იყო, არამედ - ლობიერების დამსახურებაც. სხვადასხვა ობლიგაციონერის მოთხოვნათა ფრთხილად აწონდაწონვის შემდეგ, მედისონმა დაადგინა, რომ სპეკულანტების მოგება რისკის გაწვევის სანაცვლოდ მიღებული სამართლიანი საზღაური იყო: „მფლობელებს გარკვეული მოთხოვნების დაყენების უფლება აქვთ, რის დაკნინებასაც არაფრით ვაპირებ. ისინი იტყვიან, - სხვებს რაც არ უნდა პრეტენზიები ჰქონდეთ საზოგადოების მიმართ, ეს მათ ვალიდურობაზე გავლენას ვერ იქონიებს; რომ, თუკი ისინი საკუთარ თავზე აღებული რისკის წყალობით იღებენ მოგებას, ეს მხოლოდ სამართლიანი ჯილდოა ამ რისკისთვის. და რომ, როდესაც ისინი საჯარო დაპირებას ასრულებენ, მათ უსათუოდ აქვთ საჯარო ნდობის მოთხოვნის უფლება”¹⁶⁵.

სამართლიანობის სახალხო კონცეფცია ამ არგუმენტს შესაძლოა იმით შეეწინააღმდეგოს, რომ ობლიგაციების თავდაპირველი გაყიდვა სასონარკვეთილების შედეგი იყო.¹⁶⁶

ფრანგ გლეხებში უსამართლობის განცდას სხვა საფუძვლები ჰქონდა. მათი სამი მოწინააღმდეგე, - სენიორების შუამავლები, სამეფო ადმინისტრაციის მოხელეები და სპეკულანტები ერთსა და იმავე ემოციებს არ აღძრავდნენ. პირველ ორთაგან თითოეული გლეხებთან დადებული კონტრაქტის ნაწილი იყო და კანონსა და წესრიგის დაცვას უზრუნველყოფდა, მაგალითად, - ფეოდალური ვალდებულებებისა და გადასახადების სანაცვლოდ. არსებობდა თვითნებური და ექსპლუატაციური ქცევის უთვლელი შემთხვევა, რომლებმაც მრავალი *émeute* გამოიწვია (ეს სიტყვა „ამბოხს“ ნიშნავს, თუმცა მას აქვს „ემოციის“ მნიშვნელობაც). 1661-1789 წლებში ნიკოლასმა¹⁶⁷ მოიკვლია 439 ანტისენიორული და 3336 ანტიფისკალური შემთხვევა, რომელიც განიმარტება როგორც ადამიანის ან საკუთრებისკენ მიმართული ძალადობრივი აქტი, ჩადენილი, სულ მცირე, ოთხი პირის მიერ.¹⁶⁸ რეალური რიცხვი ნამდვილად გაცილებით დიდია, თუმცა ვვარაუდობ, რომ, ზოგადად, ეს შემთხვევები იყო რეაქცია იმ პრაქტიკაზე, რომელთა შესახებაც კითხვები არ ისმოდა.

სპეკულანტებს ფაქტობრივად არ გააჩნდათ პოზიტიური მხარე. ძველ რეჟიმში, „გამყიდველი რჩებოდა მატყუარას პროტოტიპად, რომელიც საფრთხეს წარმოადგენდა საზოგადოების კეთილდღეობისთვისა და სოლიდარული კავშირისთვის. მარცვლის გამყიდველი განსაკუთრებით საძულველად ითვლებოდა, რადგან სხვა ვინ ისპეკულირებდა თავისი თანამოქალა-

¹⁶³ იქვე, გვ. 285.

¹⁶⁴ ჰოლტონი, „დაუმორჩილებელი ამერიკელები“, supra 13, გვ. 56.

¹⁶⁵ ვ. მედისონი, საჯარო ვალის შესახებ წარმოთქმული სიტყვა 11 თებერვალს, 1790 წელს. წიგნში „კვიმს მედისონის ჩანაწერები“, გამომცემლობა Putnam, ნიუ იორკი, 1790. ტომი 5.

¹⁶⁶ ჰოლტონი, „დაუმორჩილებელი ამერიკელები“, supra 13, გვ. 90.

¹⁶⁷ ნიკოლასი, supra 99, გვ. 53 და passim.

¹⁶⁸ იქვე, გვ-გვ. 39-40.

ქეების საარსებო წყაროთი, გარდა ბოროტი კაცისა?"¹⁶⁹ ცალკე აღებულ სპეკულაციას შესაძლოა, გარკვეული ბენეფიტები ჰქონოდა. ეროუ აღნიშნავს, რომ „როდესაც დეფიციტის სიტუაციები ჩნდება, ეს ყოველთვის ზედმეტი სასაქონლო მარაგების განზრახ დაგროვებას ბრალდება. მაგრამ, ძირითადად, ზედმეტი მარაგების დაგროვების ხარისხისა და მისი შედეგების შესახებ მტკიცებულებების მოპოვება რთულია. [...] თუკი შიმშილობის პერიოდი გაგრძელდება, დასაწყისში გადაჭარბებული მარაგების არსებობა იმას ნიშნავს, რომ ბოლოსკენ უფრო მეტი მარაგი იქნება ხელმისაწვდომი" (დღესდღეობით, ზოგიერთი ეკონომისტი მხარს უჭერს დაფარვის გარეშე გაყიდვებს (short-selling)¹⁷⁰ და "naked short selling"¹⁷¹, როგორც ღირებულ საზოგადოებრივ სერვისს.¹⁷² მაგრამ ამგვარი გაგება არ არსებობდა საზოგადოების წარმოსახვაში. როგორც ჩანს, არავის არ მოსვლია თავში აზრად ის, რომ მარცვლეულის სპეკულანტები შესაძლოა, მარცვლის მწარმოებელთა ფუნქციურ ეკვივალენტად განხილულიყვნენ და რომ მათ მოხმარების ინტერტემპორალური რედისტრიბუცია შეეძლოთ. სპეკულანტები და ისინი, ვინც მარაგს განზრახ ტარებად ინახავდა იმიტომ სძულდათ, რომ ისინი ინდიფერენტულნი ჩანდნენ ხალხის კეთილდღეობის მიმართ.

ამერიკაში ფედერალური კონვენტი მაშინ მოიწვიეს, როდესაც სამართლიანობის ელიტისტურ გაგებას ზიანი მიადგა სამართლიანი სახალხო გაგებით გამოწვეული ძალადობრივი ქმედებებით. მცირე სასწაულის - ჰამილტონის გეგმის - მეშვეობით, ფედერალურმა მთავრობამ შეძლო სამართლიანობის ორ გაგებას შორის არსებული დაძაბულობის გადაჭრა იმით, რომ ვალი სრულად საკუთარ თავზე აიღო, პირდაპირი გადასახადების დადგენის გარეშე. რთულია იმის დადგენა, თუ რამდენად უნდა მივანეროთ ეს შედეგები კონვენტს ან კონსტიტუციას. ფედერალური გადასახადების მეშვეობით შესაძლებელი გახდა აჯანყებების ჩასახშობად ჯარის დაფინანსება, როგორც ეს გვაჩვენა 1794 ვისკის აჯანყების მაგალითმა. ამან ასევე შესაძლებელი გახდა ვალის დაფარვის ფონდის შექმნა, რომელიც სახელმწიფო სესხს მოხმარდა. ვვარაუდობ, რომ, დამფუძნებელთა გათვლით, პირველი ეფექტი უფრო დიდი ჩანდა, ვიდრე მეორე. ამერიკის კონსტიტუციამ შექმნა სახელმწიფო ძალადობის ინსტრუმენტი სახალხო ძალადობის ჩასახშობად.

საფრანგეთში დამფუძნებლებმა ფეოდალიზმი გააუქმეს და ეფექტურად შეძლეს მონარქიის დამხობა. სახალხო და სახელმწიფო ძალადობას ორივე ამ შედეგის დადგომაში გადამწყვეტი როლი ჰქონდა. კრებამ ის გააკეთა, რაც ამერიკაში შტატის კანონმდებლებმა რამდენიმე წლით ადრე, სოფლებში არსებულ ძალადობაზე საპასუხოდ დიდ დათმობაზე წავიდა. სახელმწიფოს მხრიდან ძალადობის გამოყენების მცდელობამ წარმოშვა კონტრ-ძალადობა სასოფლო დასახლებების მხრიდან, რამაც მეფის ავტორიტეტი ფატალურად შეარყია. ტერო-

¹⁶⁹ კაპლანი, supra 102, გვ. 63.

¹⁷⁰ გაყიდვების მეთოდი ფინანსებში, რომლითაც ქონების გამყიდველი ყიდის ისეთ ქონებას, რაც მას არ გააჩნია, ამისათვის სესხულობს (თხოულობს) სხვის ქონებას, ხოლო ფასის დავარდნის შემდეგ გამოსყიდვის შედეგად დააბრუნებს ნასესხებს (მთარგმნელის შენიშვნა).

¹⁷¹ გაყიდვების მეთოდი ფინანსებში, სადაც მსგავსად დაფარვის გარეშე გაყიდვისა, გამყიდველი არ ფლობს გაყიდულ ქონებას, თუმცა განსხვავება ისაა, რომ ამ მეთოდის გამოყენებისას გამყიდველს ნასესხებიც არ აქვს რაიმე ქონება და სესხების შესაძლებლობაც კი არ არის დაზუსტებული. ასეთი ვაჭრობისას გამყიდველი განსაკუთრებულ რისკს იღებს საკუთარ თავზე (მთარგმნელის შენიშვნა).

¹⁷² კ. ეროუ, მიმოხილვა წიგნისა "A. Sen, Poverty and Famines", 29, "The New York Review of Books", 1982. გვ-გვ. 24-26.

რამდეც კი, საფრანგეთში ძალადობის მასშტაბი გაცილებით დიდი იყო, ვიდრე იგი ოდესმე ყოფილა ამერიკაში. ეს ადვილად აიხსნება იმ ინსტიტუტების ურყეობითა და სიძლიერით, რომელთა დაძლევის საჭიროებაც იდგა. საფრანგეთის კონსტიტუცია შეიქმნა სახალხო ძალადობისგან, როგორც პასუხი სეკულარულ ფეოდალურ ექსპლუატაციასა და წარუმატებელ სახელმწიფო ძალადობაზე.